

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»

(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

Αισχίνου, Κατά Τιμάρχου. Πολιτικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Μαρίας Στ. Σαραντέα

Διπλωματούχου Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας & Διαχείρισης

Πολιτισμικών Αγαθών, 2013.

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ελένη Βολονάκη, Επίκουρος Καθηγήτρια

Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Συνεπιβλέποντες: Βασίλειος Κωνσταντινόπουλος, Ομότιμος

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Αθανάσιος Ευσταθίου, Αναπληρωτής

Καθηγητής Ιόνιου Πανεπιστημίου.

Καλαμάτα, 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη - Abstarct	3 - 4
Εισαγωγή	5 - 8
Λόγος – Υπόθεση	9 - 12
Νομικό Πλαίσιο	13 - 19
Πολιτικό Πλαίσιο	20 - 25
Ύβρις	26 - 28
Οι διάδικοι	29 - 31
Χρονολόγηση και γνησιότητα	32
Δομή του Λόγου	33 - 34
1. Προοίμιο, § 1- 6	35 - 38
2. Νόμοι, § 7 – 36	39 - 40
3. Διήγησις, § 37 – 116	41 - 45
4. Πίστεις, § 117 – 176	46 - 50
5. Επίλογος, § 177 – 196	51 - 54
Συμπεράσματα	55 - 56
Βιβλιογραφία	57 - 59

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση και μελέτη του “*Κατά Τιμάρχου*” λόγου του ρήτορα, πολιτικού και ηθοποιού Αισχίνη, υπό το πρίσμα της κειμενοκεντρικής ερμηνευτικής ανάλυσης. Όσον αφορά στο πολιτικό, χρονικό και γεωγραφικό πλαίσιο, η εργασία αναφέρεται στην Αθήνα των κλασικών χρόνων (5ος – 4ος αιώνας π.Χ.) και πιο συγκεκριμένα στην περίοδο που ακολουθεί της Φιλοκρατείου Ειρήνης (346 π.Χ.) μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας.

Δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος δικανικός λόγος είναι εκτενέστατος, θα γίνει μια προσπάθεια μελέτης των κυριότερων σημείων των τμημάτων του (προοίμιο, διήγηση, πίστεις, επίλογος) με περιληπτική παρουσίαση και ερμηνεία των υπολοίπων σημείων, έτσι ώστε τα μελετώμενα μέρη να μην υποστούν πλήρη απόσπαση από τη συνολική θεώρηση του λόγου.

Ο Αισχίνης, ο Δημοσθένης και ο Τίμαρχος βρίσκονται στο πολιτικό προσκήνιο της εποχής και εξαπολύουν ο ένας στον άλλο επιθέσεις πολιτικού αλλά και ηθικού περιεχομένου που, όμως, έχουν ως στόχο την πολιτική εξόντωση και τη δημόσια φήμισή τους ως ρήτορες της κλασικής Αθήνας. Στον λόγο του Αισχίνη, *Κατά Τιμάρχου*, διαφαίνεται η απόλυτη σύνδεση της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής ισχυρών ανδρών και αυτό καθιστά εφικτή την ανασύνθεση της αντίληψης για την πόλη των δημοκρατικών χρόνων του 4ου αιώνα π.Χ. Η ηθική και η πολιτική διαπλέκονται σε ένα ατέρμονο παιχνίδι επιχειρημάτων, πειστικότητας και ρητορικής, όπου η κοινή γνώμη διαμορφώνει την πραγματικότητα και η πραγματικότητα διαμορφώνεται με βάση τις διαπροσωπικές σχέσεις, τη δημόσια συμπεριφορά, τη σωφροσύνη και κυρίως τον κατά κάποιο τρόπο έλεγχο της ελευθερίας που θα μπορούσε να οδηγήσει σε απειλή κατά της πόλης και του πολιτεύματος.

Λέξεις κλειδιά: Αισχίνης, Τίμαρχος, Δημοσθένης, δημοκρατία, Αθήνα, ρητορική, επιχειρήματα, ήθος, ομοφυλοφιλία, δοκιμασία ρητόρων.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to examine and study the "*Against Timarchos*" speech of the orator, politician and actor, in the light of contextual interpretive analysis. Regarding the political, temporal and geographical context, the work refers to the Classical Athens (5th - 4th century B.C) and specifically to the period following the *Peace of Philokrates* (346 BC) between Athens and Macedonia.

As this forensic speech is extensive, an attempt will be made to study the main points of its sections (preamble, narrative, credits, epilogue) with a summary and interpretation of the rest of the points, so that the contemplated parts will not be completely detached from overall view of the speech.

Aeschines, Demosthenes and Timarchos are at the forefront of the era and launch attacks on one another, both political and moral, but aim at their political extermination and public silence as orators of classical Athens. In the speech of Aeschines, *Against Timarchus*, the absolute connection between the public and private life of powerful men appears, and this makes it possible to reconstitute the notion of the city of the 4th century BC. Ethics and politics are intertwined in a never-ending game of arguments, persuasion and rhetoric, where public opinion shapes reality and reality is shaped by interpersonal relationships, public behavior, prudence and, in particular, some degree of freedom control could lead to a threat against the city and the state.

Key words: Aeschines, Timarchos, Demosthenes, democracy, Athens, rhetoric, arguments, morality, homosexuality, dokimasia rhetoron (rhetoric test).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Αισχίνης γεννήθηκε περί το 390 και πέθανε περί το 322 π.Χ. Ήταν Αθηναίος ρήτορας από το δήμο των Κοθωκιδών, περιοχή η οποία ταυτίζεται με την πεδιάδα της Ελευσίνας, το αρχαίο Θριάσιο πεδίο. Πατέρας του Αισχίνη ήταν ο Ατρόμητος, ένας από τους δημοκρατικούς οι οποίοι επέστρεψαν από την εξορία μετά την πτώση των Τριάκοντα τυράννων, έχοντας παράλληλα χάσει την περιουσία του κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Μετά την επιστροφή του ο Ατρόμητος αναγκαστικά για βιοποριστικούς λόγους έγινε δάσκαλος, ενώ η σύζυγός του και μητέρα του Αισχίνη, Γλαυκοθέα, έγινε ιέρεια σε μυστηριακές λατρείες¹. Ο Αισχίνης εργάστηκε ως κατώτερος γραμματέας και διετέλεσε και γραμματέας της Συνέλευσης. Αυτές οι δύο εργασίες αποτέλεσαν την προετοιμασία του Αισχίνη για τη μετέπειτα πολιτική ζωή και σταδιοδρομία του. Έδωσαν την ευκαιρία στον Αισχίνη να μάθει την πολιτική και τη ρητορεία μέσω της παρατήρησης και να γνωρίσει εκ των έσω το πολιτικό σύστημα της Αθήνας. Υπήρξε μαθητής του Πλάτωνα και του Ισοκράτη. Ανήκε στην παράταξη των φιλιππιζόντων, δηλαδή στους πολιτικούς φίλους του Φιλίππου της Μακεδονίας και ήταν ο μεγάλος αντίπαλος του ρήτορα Δημοσθένη, ο οποίος ανήκε στους αντιφιλιππίζοντες. Από τους λόγους του σώθηκαν μόνο τρεις: “*Κατά Κτησιφώντος*”, “*Περί τῆς παραπρεσβείας*” και “*Κατά Τιμάρχου*”.

Ο Αισχίνης δεν ήταν λογογράφος και η σημαντικότητα των λόγων του έγκειται στα θέματα τα οποία αυτοί διαπραγματεύονται. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ύφους του είναι η καθαρή και παραστατική του αφήγηση, όπως επίσης και η ιδιαίτερη επιμέλεια σε ό,τι έχει να κάνει με τη διάταξη των λέξεων και τη σύνθεση του κειμένου. Σε γενικές γραμμές, ο λόγος του είναι μικροπερίοδος, αν και σε κάποια χωρία οι προτάσεις του είναι πολύ μεγάλες με αλληπάλληλες δευτερεύουσες προτάσεις. Συχνή είναι και η χρήση παραθεμάτων από την ποίηση, όπως επίσης και η χρήση μεταφορών². Έτσι κατάφερνε να συνθέτει χωρία σε σοβαρό και φορτισμένο συγκινησιακό τόνο ή να χρησιμοποιεί το χιούμορ του, κυρίως στα χωρία όπου

¹ Fisher, N., (2001), *Aeschines. Against Timarchos*, Oxford University Press, σελ: 9.

² Edwards, M., (2002), *Οι Αττικοί Ρήτορες*, μτφρ: Δ.Γ. Σπαθάρας, Αθήνα: Καρδαμίτσα, σελ: 76-77.

επιτίθεται στον αιώνιο αντίπαλό του, τον Δημοσθένη. Ο Αισχίνης χρησιμοποιεί το λεξιλόγιο της αττικής διαλέκτου, το οποίο σε κάποια σημεία διανθίζει με χρήση πιο σπάνιων ή ποιητικών λέξεων. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ρήτορα όσον αφορά στο λεξιλόγιό του είναι η υπερβολή στη σημασιολογία των λέξεων που επιλέγει να χρησιμοποιήσει και οι εντυπωσιακοί συνδυασμοί κοινών λέξεων με επισώρευση συνωνύμων.

Ο Αισχίνης διακρινόταν, επίσης, για την ευστροφία και την οξύτητα της σκέψης του. Προσπαθούσε να παρασύρει τον ακροατή πιο πολύ με τη ρήση του λόγου του και λιγότερο με τη λογική ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας του, με αποτέλεσμα να κατορθώνει να συναρπάζει το ακροατήριό του με τη χειμαρρώδη ευφράδειά του. Οι λόγοι του χαρακτηρίζονταν από τη απλότητα του ύφους και τη καθαρότητα του πνεύματος: περιείχαν πολλά διδάγματα και κατάφερναν να εντυπωσιάζουν και να πείθουν το πλήθος. Όπως έχουμε προαναφέρει, μόνο τρεις από τους λόγους του Αισχίνη σώζονται και μάλιστα είναι και οι τρεις δικανικοί λόγοι, των οποίων ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι προέκυψαν ουσιαστικά από δημόσια ζητήματα. Στο λόγο *“Περί τῆς παραπρεσβείας”*, ο Αισχίνης δίνει μια χρονολογική περιγραφή των τριών πρεσβειών που προηγήθηκαν της Φιλοκρατείου ειρήνης. Η αφήγησή του για την αποτυχία του Δημοσθένη στην πρώτη πρεσβεία είναι ιδιαίτερα γλαφυρή, ενώ αποφεύγει να απαντήσει στις κατηγορίες του Δημοσθένη για προδοσία, όπως επίσης και να εξηγήσει τις πολιτικές του θέσεις. Στο λόγο *“Κατά Κτησιφῶντος”*, ο Αισχίνης χάνει πολλές φορές το μέτρο στην προσπάθειά του να πάρει εκδίκηση από τον Δημοσθένη. Σε μερικά σημεία χάνει ακόμα και το στόχο που ο ίδιος έχει θέσει. Ελλείπει αποδείξεων ο ρήτορας επικεντρώνεται κυρίως στα επακόλουθα της πολιτικής του Δημοσθένη παρά στην ίδια την πολιτική του.

Η ρητορική στην αρχαία Αθήνα ήταν μια αυθεντική έκφραση της πολιτικής πραγματικότητας και γι' αυτό χαρακτηρίζεται από έντονες αντιθέσεις και αντιπαραθέσεις, εντάσεις και συναισθήματα. Προκειμένου οι ρήτορες να παρουσιάσουν τα επιχειρήματά τους και να καταφέρουν να πείσουν το κοινό δεν προβάλλουν μόνο τις λογικές πτυχές μιας υπόθεσης, αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν και το κατάλληλο κλίμα. Βασιζόμενοι στην ανθρώπινη ψυχολογία σύμφωνα με την

οποία ο καθένας θέτει τον εαυτό του στο πλαίσιο της καλοσύνης, της ηθικής και της νομιμότητας οι ρήτορες φροντίζουν να θέσουν στον αντίποδα τον εκάστοτε πολιτικό τους αντίπαλο. Επικαλούνται τις παραδοσιακές αρχές και αξίες και τα πρότυπα ηθικής και ανδρείας με τα οποία γαλουχήθηκαν οι Αθηναίοι, επιδιώκοντας να αμαυρώσουν την εικόνα των αντιπάλων τους και να καταδείξουν το πόσο επιβλαβείς είναι για την κοινωνία την υπάρχουσα, αλλά και τη μελλοντική.

Στην αθηναϊκή δημοκρατία πολίτες θεωρούνταν όσοι ήταν άνδρες, ελεύθεροι και καταγόμενοι από την Αθήνα και από τους δύο γονείς. Κάθε Αθηναίος πολίτης συμμετείχε στην Εκκλησία του Δήμου η οποία είχε πλήθος από νομοθετικές, ελεγκτικές και δικαστικές αρμοδιότητες³. Ο διοικητικός μηχανισμός δεν ήταν ανεξάρτητος από την κοινότητα εφόσον οι Αθηναίοι συμμετείχαν άμεσα στη θέσπιση νόμων, στη λήψη αποφάσεων και στην εφαρμογή τους⁴. Η συλλογική συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών σε όλες τις πολιτικές, διοικητικές και δικαστικές δραστηριότητες σε συνδυασμό με την εκφώνηση και ακρόαση ρητορικών λόγων καθιστούσε τους συμμετέχοντες διαρκείς μελετητές της πολιτικής επιστήμης⁵. Η κυριαρχία του δήμου ήταν δεδομένη, όμως και αυτή υπαγόταν στους νόμους καθώς η υπακοή σε αυτούς διασφάλιζε το δημοκρατικό πολίτευμα και τη λειτουργία του⁶. Η ανάληψη αξιωμάτων και η απόκτηση πολιτικής επιρροής ήταν εφικτή για όλους και αποδεκτή από όλους· υπήρχαν, όμως, προϋποθέσεις. Για να αναλάβει κάποιος ένα αξίωμα δεχόταν προκαταρκτικό έλεγχο (*δοκιμασία*) και στο τέλος της θητείας του περνούσε από διαδικασία απολογισμού (*εὔθυνα*). Τα αυστηρά ελεγκτικά μέσα και το ότι ο οποιοσδήποτε πολίτης μπορούσε να καταγγείλει κάποιον έκανε τον πολιτικό να χρειάζεται και να διεκδικεί την επιβίωσή του όχι μόνο στην ίδια την πολιτική, αλλά και στα δικαστήρια.

Γίνεται αντιληπτό ότι για να μπορέσει κάποιος να επιβιώσει ως δημόσιος

3 Μάνεσης, Α. & Σπυρόπουλος, Φ., (1995), *Το Πολίτευμα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας*. Στο: *Μελέτες για το πολίτευμα και την ιδεολογία των Αθηναίων*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, σελ: 64.

4 Μάνεσης, Α. & Σπυρόπουλος, Φ., (1995), *ό.π.*, σελ: 50-51.

5 Ober, J., (2003), *Μάζες και ελίτ στη δημοκρατική Αθήνα*. μτφρ: Σερέτη, Β. Αθήνα: Πολύτροπον, σελ: 250.

6 Harris, E., (2006), *Democracy and the Rule of Law in Classical Athens. Essays on Law, Society and Politics*. New York: Cambridge University Press, σελ: 5.

αγορητής στην Εκκλησία του Δήμου και ως κατηγορούμενος στα δικαστήρια πρέπει να διαθέτει και τη ρητορική ικανότητα. Η αθηναϊκή δημοκρατία στηρίζεται στην πειστική δύναμη του λόγου που καταφέρνει να επηρεάσει τον λαό και να διασφαλίσει μια επιτυχημένη πολιτική σταδιοδρομία. Ο ρητορικός λόγος απευθύνεται στην αντίληψη και την κρίση το κάθε μέλους της κοινωνίας. Όμως, η διαμόρφωση αντίληψης και η κρίση δεν καθορίζονται μανάχα από αμιγώς λογικά επιχειρήματα, αλλά εξαρτώνται και από το ήθος του ομιλητή, το ήθος του αντιπάλου και τα συναισθήματα που προκαλούνται στους δικαστές και στους απλούς ακροατές. Με αυτόν τον τρόπο η πολιτική συνδέεται άμεσα με την ηθική και αυτή ακριβώς η σύνδεση αποτελεί και τον βασικό άξονα γύρω από τον οποίο βρίσκεται η δίκη του Τιμάρχου.

ΛΟΓΟΣ - ΥΠΟΘΕΣΗ

Ο “*Κατά Τιμάρχου*” είναι ο πρώτος και ο παλαιότερος από τους διασωθέντες λόγους του Αισχίνη, ο οποίος σε αυτόν τον λόγο επικεντρώνεται στα νομικά στοιχεία της υπόθεσης, αποφεύγοντας την όποια ανάλυση των πολιτικών του θέσεων. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι ενδιαφέρεται περισσότερο για την παραστατική αφήγηση και πολύ λιγότερο για την παράθεση και ανάλυση λογικών επιχειρημάτων και αποδείξεων. Περιγράφει ευφάνταστα τη δημόσια και την ιδιωτική ζωή του Τιμάρχου και επιτίθεται κυρίως έμμεσα, αλλά και άμεσα στον πολιτικό του αντίπαλο, Δημοσθένη.

Ο καταγγελτικός λόγος του Αισχίνη αποτελεί τη βασική πηγή πληροφόρησης για τους αθηναϊκούς νόμους και την πρακτική αντιμετώπιση των ομοφυλοφυλικών συμπεριφορών και σχέσεων. Η δίκη του Τιμάρχου είναι ένα εκπληκτικό παράδειγμα της τότε αθηναϊκής κοινωνίας, μέσα από το οποίο μπορεί κανείς να καταλάβει την άποψη της αρχαίας αυτής κοινωνίας σε ό,τι έχει να κάνει με θέματα σεξουαλικότητας. Παράλληλα, μπορούν να εξαχθούν σημαντικές πληροφορίες προκειμένου να κατανοηθεί η γενική κρίση, η οποία έλαβε χώρα στην Αθήνα μεταξύ του 340 – 330 π.Χ. σε πολιτικό, πολιτισμικό και ηθικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη δίκη προέκυψε ως απότοκο των έντονων πολιτικών διαφωνιών και συγκρούσεων μεταξύ των ανδρών που συμμετείχαν ως προεξέχοντες στην πρεσβεία στη Μακεδονία. Το 346 π.Χ. η Αθήνα στέλνει πρεσβεία στο βασιλιά της Μακεδονίας, Φίλιππο, προκειμένου να επιτευχθεί η συμφωνία που μετέπειτα θα γίνει γνωστή ως “Φιλοκράτειος Ειρήνη”. Στην ομάδα των εκπροσώπων της Αθήνας συμπεριλαμβάνονται και ο Δημοσθένης και ο Αισχίνης. Εφόσον συμφωνήθηκε η ειρήνη, η Αθήνα στέλνει και πάλι πρεσβεία στον Φίλιππο, καθώς υπήρχαν αμφιβολίες από κάποιους – συμπεριλαμβανομένου και του Δημοσθένη – σχετικά με τις προθέσεις του Φιλίππου, καθώς φοβούνταν ότι πρόκειται να εγκαθιδρύσει στη Βοιωτία ομάδα πόλεων με πολιτικές εναντίον της Θήβας. Μετά από την αποστολή και τρίτης πρεσβείας στη Μακεδονία, ο Δημοσθένης μαζί με το φίλο και πολιτικό του υποστηρικτή τον Τιμάρχο, κατηγορούν τον Αισχίνη για παραπρεσβεία, κινώντας τη διαδικασία της “*εΰθυνας*”. Ισχυρίστηκαν ότι ο Αισχίνης είχε δωροδοκηθεί από τον Φίλιππο, προκειμένου να προδώσει τα αθηναϊκά

συμφέροντα. Οι αντίπαλοι του Αισχίνη υποστήριξαν ότι εκείνος δέχτηκε πολλά και ποικίλα δώρα, γνωρίζοντας τις προθέσεις του Φιλίππου. Φυσικά, όπως συμβαίνει τις πρεσβείες, όλα τα μέλη δέχονται νόμιμα και άδολα τα δώρα φιλοξενίας· το ίδιο συνέβη και με τις πρεσβείες στον Φίλιππο. Όταν ειπώθηκε ότι ο Αισχίνης είχε λάβει μεγάλο κομμάτι γης σε περιοχή της Μακεδονίας, το οποίο του απέδιδε το εισόδημα των τριών χιλιάδων δραχμών ετησίως⁷, το βασικό ζητούμενο ήταν να εξακριβωθεί εάν ο Αισχίνης δέχτηκε τα δώρα γνωρίζοντας ότι προξενεί βλάβη στα αθηναϊκά συμφέροντα, οπότε δωροδοκήθηκε, ή εάν εξαπατήθηκε από τη στοχευμένη και καλά σχεδιασμένη χειραγωγή του Φιλίππου. Όταν η συγκεκριμένη υπόθεση εκδικάστηκε το 343 π.Χ., αποφασίστηκε ότι ο Αισχίνης δεν συνωμότησε κατά της Αθήνας προκειμένου να αποκτήσει κάποιο κέρδος.

Η αντίδραση του Αισχίνη σε αυτές τις κατηγορίες ήταν να αντεκδικηθεί τον Τίμαρχο, θέλοντας να επιφέρει ισχυρό πλήγμα στους αντιπάλους του. Άλλωστε, το να εμπλέκεται κάποιος σε πολιτικές διαφωνίες και να αποζητά να βλάψει τον αντίπαλό του, αποδίδοντάς του επίσημα κατηγορίες, ήταν συνήθης τακτική των Αθηναίων πολιτικών. Η ιδιαιτερότητα της κατηγορίας του Τιμάρχου έγκειται στο ότι ο Αισχίνης τον κατηγορεί για αδικήματα, τα οποία φέρεται να έχει διαπράξει στο παρελθόν, όταν ήταν ακόμη σε νεαρή ηλικία.

Η κατηγορία του Αισχίνη στον Τίμαρχο ήταν ότι δεν άρμοζε να αποτελεί ένα ενεργό πολιτικό μέλος της αθηναϊκής κοινωνίας, κατέχοντας δημόσιο αξίωμα, μιλώντας δημόσια στις συνελεύσεις ή φέρνοντας υποθέσεις στα δικαστήρια, καθώς παλαιότερα είχε ζήσει ανέντιμα. Η ανεντιμότητα του βίου του Τιμάρχου, κατά τον Αισχίνη, φαίνεται από το ότι κακοποίησε τους γονείς του, επέδειξε ανανδρία στις πολεμικές εκστρατείες, εκπορνεύθηκε και, τέλος, ότι κατασπατάλησε την πατρική του περιουσία. Ο Αισχίνης έπρεπε να φέρει την υπόθεση στο δικαστήριο το συντομότερο δυνατό, έτσι ώστε να αποφύγει την εκδίκαση της δικής του υπόθεσης με την εις βάρος του κατηγορία για πρᾶπρεσβεία. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση του Τιμάρχου από την πολιτική σκηνή και το δημόσιο βήμα, όπως επίσης και την παρεμπόδιση της συμμετοχής ή παρουσίας του σε οποιαδήποτε δικαστική διαδικασία.

⁷ Fisher, N., (2001), ό.π., σελ.: 5.

Η επιλογή του Τιμάρχου από τον Αισχίνη κρίνεται και στοχευμένη και επιτυχημένη. Πραγματικός αντίπαλος και στη συγκεκριμένη υπόθεση είναι ο Δημοσθένης, όμως ο Αισχίνης δεν θα μπορούσε να επισύρει σε κάποιον κατηγορία χωρίς αυτή να μπορεί να υποστηριχθεί πρακτικά με βάση είτε την πολιτική, είτε την ιδιωτική του ζωή. Γι' αυτό και επιλέγει τον Τιμάρχο, ο οποίος είχε ζήσει έναν σκανδαλώδη νεανικό βίο· κατηγορία η οποία, αν και αναφέρεται σε δεκαετίες πριν την καταγγελία και δίκη, δεν παύει να έχει βάση.

Το να ασχολείται ένας ελεύθερο Αθηναίος πολίτης με την πολιτική αποτελεί θεμελιώδη αρχή για τη συνείδηση της αθηναϊκής κοινωνίας και βασικό συστατικό του δημοκρατικού πολιτεύματος. Παρ' όλα αυτά η ενασχόληση με την πολιτική δεν ήταν καθόλου ασφαλής για το πρόσωπο που ασκούσε αυτή τη δραστηριότητα. Ο πολιτικός της κλασικής Αθήνας βρίσκεται διαρκώς υπό έλεγχο και κρίση και πάντα υπό την απειλή του σκληρού και πολλές φορές αθέμιτου ανταγωνισμού. Η κατηγορία την οποία αντιμετώπιζαν είναι η δωροδοκία η οποία ήταν ικανή να εξοντώσει πολιτικά και φυσικά έναν αξιωματούχο. Η κατηγορία της δωροδοκίας βρισκόταν συχνά στο προσκήνιο όταν οι συνθήκες στην πόλη δυσχέραιναν και υπήρχε η σκιά και ο φόβος μιας γενικευμένης διαφθοράς⁸. Αρκετές φορές οι κατηγορίες για διαφθορά και χρηματισμό των ρητόρων και των αξιωματούχων ήταν αθεμελιώτες και προϊόντα του πολιτικού ανταγωνισμού και της ανάγκης του λαού να ελέγχει τα δημόσια πρόσωπα⁹.

Αμιγώς πολιτικές χαρακτηρίζονται οι δίκες που ξεκινούσαν με καταγγελία ενός πολιτικού αντιπάλου με σκοπό την καταδίκη ενός άλλου σημαντικού πολιτικού προσώπου και την ηθική βλάβη της πολιτικής του παράταξης που θα οδηγήσει μοιραία στην απώλεια κάποιου αριθμού υποστηρικτών¹⁰.

Η κατεξοχήν πολιτική δίκη είναι αυτή που εκκινεί ο Δημοσθένης εναντίον του Αισχίνη, στην οποία τον κατηγορεί για δωροληψία. Πρόκειται για δύο πολύ

8 Konstantakos, I.M., (2000), *A commentary on the fragments of eight plays of Antiphanes*. διδακτορική διατριβή, University of Cambridge, σελ: 143.

9 Taylor. C., (2001), *Bribery in Athenian Politics Part I: Accusations, Allegations and Slander*. Greece and Rome, 48, 1, pp 53-66, σελ: 56.

10 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σελ: 399.

σημαντικούς πολιτικούς που έζησαν και έδρασαν στην Αθήνα σε μία περίοδο έντονης πόλωσης μεταξύ των φιλομακεδονικών και αντιμακεδονικών. Το να αναλάβει κάποιος το αξίωμα του πρεσβευτού ήταν ιδιαίτερη τιμή για έναν πολιτικό άνδρα ο οποίος κρινόταν ικανός να αναλάβει τις διαπραγματεύσεις με μια ξένη δύναμη¹¹, όμως, μέσα σε μια τόσο κρίσιμη για την Αθήνα περίοδο η ανάληψη του πρεσβευτικού καθήκοντος οδηγούσε απόφευκτα και στην απόδοση ευθυνών σε προσωπικό επίπεδο. Ήταν πολύ δύσκολο για έναν Αθηναίο να πιστέψει πως ένας πολιτικός που δεν προερχόταν από ανώτερα οικονομικά στρώματα μπορούσε να αρνηθεί τη δωροδοκία. Αντίστοιχα, οι πολιτικοί βρίσκονταν αντιμέτωποι με μία κριτική στάση και τις αμφιβολίες των Αθηναίων κάθε φορά που διατείνονταν ότι για εκείνους είχε μεγαλύτερη σημασία το δημόσιο παρά το προσωπικό συμφέρον. Ρητορικά, ο φτωχός παρουσιάζεται ως κάποιος που εύκολα μπορεί να δωροδοκηθεί και αυτός που έχει πλουτίσει λογίζεται ως πιθανόν δωροδοκηθείς, άρα και προδότης της πόλης του, χωρίς να εξετάζεται το ποιες ήταν οι πηγές του πλούτου του¹².

Βέβαια, όσο καλή θέληση και πίστη να έχει κανείς στην ακεραιότητα του χαρακτήρα του κάθε πρεσβευτή είναι αλήθεια πως αυτοί που αναλαμβάνουν αυτό τον ρόλο ήταν ενεργοί πολιτικοί και όχι δημόσιοι λειτουργοί. Αυτό και μόνο δημιουργεί μία αυθόρμητη δυσπιστία προς τα πρόσωπά τους, αφού δεν γίνεται να λειτουργούν απολύτως αμερόληπτα και να μην επηρεάζονται ούτε στο ελάχιστο από τις προσωπικές πολιτικές τους θέσεις¹³.

11 Harris, E., (1995), *Aescines and Athenian Politics*, Oxford: Oxford University Press, σελ: 34.

12 Ober, J., (2003), ό.π., σελ: 359.

13 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), ό.π., σελ: 554.

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η νομική διαδικασία που άσκησε ο Αισχίνης κατά του Τιμάρχου ήταν η “δοκιμασία τῶν ρητόρων”. Ο όρος “*ρήτωρ*” περιγράφει αφενός τον αγορητή της εκκλησίας του δήμου και αφετέρου τον επαγγελματία πολιτικό. Η “δοκιμασία τῶν ρητόρων” ως διαδικασία μπορούσε να εκκινηθεί από οποιονδήποτε πολίτη· η κατηγορία αφορούσε κάποιο ρήτορα και σκοπός ήταν να του αφαιρεθεί το δικαίωμα λόγου στην Εκκλησία του Δήμου. Παρά το γεγονός ότι ο όρος “δοκιμασία” παραπέμπει σε δημόσιο αξιωματούχο, η “δοκιμασία τῶν ρητόρων” χαρακτηρίζεται από μία ειδοποιό διαφορά· δεν εκκινείται αυτόματα, αλλά κάποιο πρόσωπο χρειάζεται να αναλάβει αυτόν τον ρόλο¹⁴. Σε δημόσιου χαρακτήρα δίκες οι ποινές που επιβάλλονταν ήταν το χρηματικό πρόστιμο, η απώλεια του δικαιώματος του πολίτη, η εξορία και ο θάνατος. Από αυτές τις τιμωρίες πιο συχνά επιβαλλόταν η “*ἀτιμία*”, δηλαδή η στέρηση των πολιτικών διακιομάτων. Ο “*βουλόμενος*” ήταν το πρόσωπο που ασκούσε τη νομική διαδικασία της “δοκιμασίας τῶν ρητόρων”, κατηγορώντας κάποιον για παράβαση του νόμου¹⁵.

Στην προκειμένη περίπτωση ο “βουλόμενος” είναι ο Αισχίνης, ο οποίος κατηγορεί τον Τίμαρχο ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν σε κάποιον να μιλά δημόσια στη Συνέλευση. Δηλαδή, ο κατηγορούμενος Τίμαρχος φέρεται από τον κατήγορο να έχει συμπεριφερθεί ανάρμοστα στον πατέρα του και σε έναν ηλικιωμένο θείο του, να έχει λιποτακτήσει από στρατιωτικές επιχειρήσεις της πόλης του, να έχει εκπορνευθεί και να έχει σπαταλήσει την πατρική του κληρονομιά. Το μεγαλύτερο μέρος του λόγου αφιερώνεται στην κατηγορία της πορνείας. Η συμμετοχή σε ομοφυλοφυλικές ή ετεροφυλοφυλικές σχέσεις δεν ήταν παράνομη· αυτό που βρισκόταν εκτός των ορίων του νόμου ήταν οι σεξουαλικές σχέσεις έναντι αμοιβής. Κι αυτό όχι τόσο για ηθικούς λόγους, όσο για το ότι κάποιος που εμπορευόταν τον ίδιο του τον εαυτό για τα χρήματα, θεωρούνταν επικίνδυνος για την πόλη και το πολίτευμα, αφού θα μπορούσε να κάνει τα πάντα για τα χρήματα. Για το αδίκημα της πορνείας μπορούσε να κατηγορηθεί κάποιος και μέσω της “*γραφής*”

14 Carey, C., (2010), *Η Δημοκρατία στην κλασική Αθήνα*, μτφρ: Ε. Βολονάκη, Αθήνα: Παπαζήση, σελ: 96.

15 Carey, C., (2000), *Aeschines*, University of Texas Press, σελ: 20.

έταιρήσεως”, η οποία αν και δείχνει να είναι πιο ξεκάθαρη ως προς την κατηγορία, είναι και ιδιαίτερα περίπλοκη. Ακόμη, εάν λάβουμε υπ’ όψιν το γεγονός ότι πέρα από τη στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων μέσω αυτής της διαδικασίας μπορούσε να επιβληθεί και η θανατική ποινή, αντιλαμβανόμαστε πως η κατηγορία θα έπρεπε να είναι εξίσου σοβαρή της ποινής και να στηρίζεται σε ατράνταχτες αποδείξεις¹⁶.

Ο Αισχίνης θέλοντας να προστατεύσει τον εαυτό του από την υποψία της συκοφαντίας, δεν κατηγορεί ούτε τον οποιονδήποτε, ούτε και τον ίδιο τον Τίμαρχο αδιακρίτως· κατηγορεί για ένα ζήτημα ηθικής, το οποίο αν και αφορά στην ιδιωτική ζωή του κατηγορούμενου, εντούτοις έχει προεκτάσεις και στο δημόσιο βίο του¹⁷. Οι Αθηναίοι πολίτες μέσα από αυτόν τον λόγο θα μάθουν για το ρυπαρό παρελθόν του Τιμάρχου και δεν πρόκειται να συγχωρήσουν την άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων από κάποιον που θα έπρεπε να έχει εξαιρεθεί αυτών. Δεν έχει τόση σημασία η αιτία, όσο ο σκοπός και το αποτέλεσμα, δηλαδή η μείωση της κοινωνικής και πολιτικής υπόληψης και αξιοπιστίας του κατηγορούμενου. Ο Αισχίνης αποσιωπά με στρατηγικό τρόπο το πολιτικό παρασκήνιο της δίκης και αναπτύσσει τον καταγγελτικό του λόγο βασιζόμενος σε μία φήμη και έχοντας αδύναμα αποδεικτικά στοιχεία.

Για την ανδρική πορνεία η νομική διαδικασία ήταν η “*γραφή έταιρήσεως*”, η οποία προέβλεπε την ποινή του θανάτου για όποιον πωλούσε το σώμα του για σεξουαλικούς σκοπούς. Τον 4^ο αιώνα, όμως, η *δοκιμασία ρητόρων* εφαρμοζόταν κατά κάποιου προσώπου που μιλούσε στη Συνέλευση. Σύμφωνα με τον Αισχίνη, αυτή η διαδικασία μπορούσε να εκκινηθεί για κάποιον που κακομεταχειριζόταν τους γονείς του, που απέτυχε να υπηρετήσει την πατρίδα του στις μάχες ή λιποτάκτησε από αυτές ή που σφετερίστηκε την πατρική του κληρονομιά¹⁸.

Η “*δοκιμασία τῶν ρητόρων*” ήταν δίκη που λάμβανε χώρα στα Ηλιαστικά Δικαστήρια, τα οποία πήγαζαν από το λαό κι εκπροσωπούσαν το λαό. Σε αυτά τα δικαστήρια συμμετείχαν πολίτες που είχαν κληρωθεί μεταξύ του συνόλου των πολιτών, ανεξαρτήτως της οικονομικής τους κατάστασης. Οφείλαν να έχουν

16 Carey, C., (2000), ό.π., σελ: 21.

17 Αλεξίου, Ε.Β., (2016), *Η Ρητορική του 4ου αιώνα π.Χ. Το ελιζήριο της Δημοκρατίας και η Ατομικότητα*, Αθήνα: Gutenberg, σελ: 363.

18 §28-30.

συμπληρώσει το τριακοστό έτος της ηλικίας τους, να μη χρωστούν χρήματα στο δημόσιο και να μην έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα. Τον 5ο αιώνα και για ένα διάστημα του 4ου π.Χ. αιώνα, την κλήρωση διενεργούσαν οι εννέα άρχοντες και ο γραμματέας των θεσμοθετών, οι οποίοι κλήρωναν εξακόσια άτομα από καθεμία από τις δέκα φυλές· δηλαδή, έξι χιλιάδες άτομα συνολικά. Οι κληρωθέντες ονομάζονταν ηλιαστές και αφού έδιναν τον ηλιαστικό όρκο αναλάμβαναν τα δικαστικά τους καθήκοντα, τα οποία ασκούσαν για ένα χρόνο¹⁹. Σε όσους ασκούσαν ηλιαστικά καθήκοντα καταβαλλόταν δικαστικός μισθός και με αυτόν τον τρόπο η άσκηση δικαστικών καθηκόντων ήταν δυνατή και από τους οικονομικά ασθενέστερους, δεδομένου ότι θα έπρεπε να εγκαταλείψουν την εργασία τους, ώστε να μπορούν να εκτελούν καθημερινώς τα νέα τους καθήκοντα. Τα Ηλιαστικά Δικαστήρια συνεδρίαζαν σε διάφορους χώρους²⁰ και ήταν αρμόδια για την εκδίκαση όλων των υποθέσεων που δεν υπάγονταν σε άλλα δικαιοδοτικά όργανα και που αφορούσαν κυρίως σε σοβαρές υποθέσεις. Η Ηλιαία λειτουργούσε τόσο ως πρωτοβάθμιο ή αστικό δικαστήριο – του οποίου, όμως, οι αποφάσεις ήταν τελεσίδικες – όσο και ως δευτεροβάθμιο, αλλά διοικητικό δικαστήριο, αφού ήταν το αρμόδιο όργανο για την εκδίκαση προσφυγών κατά αποφάσεων αρχόντων. Η άσκηση μιας τέτοιας προσφυγής συνεπαγόταν την άμεση ακύρωση της πρωτοβάθμιας απόφασης· συνεπώς η Ηλιαία είχε και ρόλο ακυρωτικού δικαστηρίου²¹. Οι ιδιωτικές υποθέσεις εκδικάζονταν κυρίως από διακόσιους έναν ηλιαστές, ενώ οι υποθέσεις δημόσιου χαρακτήρα εκδικάζονταν από πολυμελείς συνθέσεις, οι οποίες αποτελούνταν από πεντακόσια ένα έως και έξι χιλιάδες μέλη. Τον 4ο αιώνα π.Χ. λειτουργεί ένα νέο σύστημα συνθέσεως των Δικαστηρίων και κατανομής των υποθέσεων, όπως επίσης κι ένα νέο σύστημα κλήρωσης των δικαστών. Τα δικαστήρια καταρτίζονταν το πρωί των δικάσιμων ημερών, ύστερα από κλήρωση μεταξύ των ηλιαστών και η εκδίκαση της υπόθεσης γινόταν την ίδια ημέρα, εκτός και αν συνέβαινε κάποιο γεγονός που θεωρείτο *διοσημία*²². Τα ηλιαστικά δικαστήρια δίκαζαν υποθέσεις νομιμότητας των ψηφισμάτων ασφάλειας της πόλεως-κράτους, προστασίας του πολιτεύματος, ασέβειας, ζημίας του δημοσίου, παραβάσεως των στρατιωτικών νόμων, αλλά και ιδιωτικές υποθέσεις.

19 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), ό.π., σελ: 168-169.

20 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), ό.π., σελ: 228-230.

21 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), ό.π., σελ: 159, 169, 309.

22 Σακελλαρίου, Μ.Β., (2004³), ό.π., σελ: 312.

Για τους Αθηναίους έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο ο *Νόμος*. Όπως φαίνεται και στις παραγράφους 4 έως 6 του εξεταζόμενου λόγου, αυτό που κάνει τη Δημοκρατία να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα πολιτεύματα είναι η ύπαρξη ενός νομικού συστήματος²³. Αυτό προστατεύει τους πολίτες και την ίδια την πόλη από αδικήματα, έστω και αν αυτά έχουν διαπραχθεί από κάποιον που κατέχει θέση ισχύος. Οι Αθηναίοι πίστευαν ότι ο Νόμος είναι μια καθολική διάταξη που πρέπει να εφαρμόζεται σε όλους για απεριόριστο χρονικό διάστημα. Ακόμη και οι δικαστικοί υπόκεινται στον Νόμο, εξαρτώνται από αυτόν και τον υπηρετούν μέσω πολλών και ποικίλων νομικών διαδικασιών που θεσπίστηκαν με σκοπό η γενική ιδέα του Νόμου να γίνεται πράξη.

Ο Αισχίνης επικαλείται την “*έννομία*” και υπενθυμίζει σε όλους ότι οι Αθηναίοι δεν επιτρέπουν σε κανέναν να παραβαίνει τους νόμους και πως οι υποθέσεις διευθετώνται με βάση αυτούς σε μία κοινωνία που έχει δημοκρατικό πολίτευμα. Ο ρήτορας ταυτίζει τους καθιερωμένους νόμους με τους καλούς και ωφέλιμους για την κοινωνία νόμους που μπορούν να εξασφαλίσουν την *έννομία*²⁴.

Το γεγονός ότι οι δικαστές ορίζονταν από κλήρωση έδινε το δικαίωμα στους ρήτορες και τους λογογράφους να μην υπόκεινται σε περιορισμούς. Οι Αθηναίοι δικαστές θα μπορούσαν να είναι πεπαιδευμένοι ή και όχι, να έχουν μια κάποια νομική παιδεία ή και καθόλου. Οι ρήτορες σε πρώτο στάδιο έπρεπε να αποδείξουν την ύπαρξη και ισχύ του νόμου βάσει του οποίου εκκινούσαν τη δίκη και σε δεύτερο στάδιο έπρεπε να αποδείξουν ότι ο επικαλούμενος από εκείνους νόμος μπορούσε να εφαρμοσθεί στη συγκεκριμένη υπόθεση. Όλα αυτά άφηναν ελεύθερους τους ρήτορες να χρησιμοποιήσουν επιχειρήματα που δεν ήταν απαραίτητα πάντα νομικά και να εξάγουν και έμμεσα συμπεράσματα προκειμένου να εντυπωσιάσουν ή να προκαταλάβουν τους δικαστές. Ακόμη, πολλές φορές προχωρούσαν σε αναφορά ή παράθεση νόμων είτε ανύπαρκτων είτε διαστρεβλωμένων, επιλέγοντας έντεχνα αυτά που πρέπει να ακουστούν για την κάθε δικανική υπόθεση²⁵.

23 Harris, E. & Rubinstein, L., (2004), *The Law and the Courts in Ancient Greece*, Duckwoth, σελ: 19.

24 Harris, E. & Rubinstein, L., (2004), ό.π, σελ: 19 & §6.

25 Biscardi, A., (2005⁶), *Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο*, μτφ: Π. Δημάκης, Παπαδήμα, σελ:55-56.

Η δοκιμασία έκρινε την προσωπικότητα, τις ικανότητες και το αν ο πολίτης ο υποψήφιος για το δημόσιο αξίωμα διέθετε τα νόμιμα προσόντα και πληρούσε τις ημοκρατικές προϋποθέσεις. Η διαδικασία σε πρώτο στάδιο περιλάμβανε ερωτήσεις προς τον δοκιμαζόμενο για τα ονόματα των γονέων και των παππούδων του, όπως και τα ονόματα των δήμων από τους οποίους προέρχονταν προκειμένου να διαπιστωθεί η γνησιότητα της καταγωγής του. Επίσης, όφειλε να αποδείξει τη θρησκευτικότητά του απαντώντας στο πού βρίσκονται τα ιερά του Πατρώου Απόλλωνα και του Ερκείου Διός και στο αν συμμετέχει στις λατρευτικές προς τιμήν τους εορτές. Ακόμη, έπρεπε να δηλώσει το αν είχε οικογενειακούς τάφους και σε ποια τοποθεσία βρίσκονταν αυτοί²⁶.

Στο επόμενο στάδιο της διαδικασίας, ο δοκιμαζόμενος εξεταζόταν σε θέματα που αφορούν τη συμπεριφορά του στη δημόσια και στην ιδιωτική ζωή του. Εξεταζόταν για τη συμπεριφορά απέναντι στους γονείς του, για την εκπλήρωση των φορολογικών του υποχρεώσεων και για τη συμμετοχή του σε εκστρατείες για υπεράσπιση της πόλης του.

Μετά από τις απαντήσεις και την επιβεβαίωση των ισχυρισμών του δοκιμαζόμενου από μάρτυρα, ο πρόεδρος της Βουλής καλούσε οποιονδήποτε είχε αμφιβολίες να παρέμβει στη διαδικασία. Σε αυτή την περίπτωση η μάλλον τυπική ως προς τη διεξαγωγή της διαδικασία γιν'οταν αυστηρός έλεγχος που καθόριζε τη συνέχιση ή μη της πολιτικής σταδιοδρομίας του δοκιμαζόμενου²⁷ Ενισχυτική της διαδικασίας της δοκιμασίας ήταν και η *δοκιμασία ρητόρων*. Η καταγγελία γινόταν κατά κάποιου πολιτικούπου κατείχε και ασκούσε τα δημοκρατικά πολιτικά δικαιώματα. Σε αυτή τη νομική διαδικασία βρίσκεται στο στόχαστρο του κατηγορούμενου η ιδιωτική ζωή του κατηγορούμενου – πολιτικού, ως ενδεικτική του χαρακτήρα του. Σκοπός του ενάγοντος είναι να αποδείξει ότι υπάρχουν σημαντικοί λόγοι αμφισβήτησης της πολιτικής δραστηριότητας και των κινήτρων του αντιπάλου. Απώτερος σκοπός είναι να εξοντωθεί πολιτικά ο εναγόμενος ή έστω να

26 Ευσταθίου, Α., (2014), *Το ιδιωτικό και το δημόσιο στη δοκιμασία ρητόρων στην Αθήνα των κλασικών χρόνων*. Στο: Αθανασάκη, Λ. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρας, Δ., *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σελ: 13.

27 Ευσταθίου, Α., (2014), ό.π., σελ: 234 & MacDowell, D., (1986), *The Law in Classical Athens*, New York: Cornell University Press, σελ: 257-259.

αδρανοποιηθεί για κάποιο χρονικό διάστημα· κάτι που ίσως τον έκανε αναξιόπιστο στα μάτια των Αθηναίων για πάντα.

Ο λόγος του Αισχίνη *Κατά Τιμάρχου*, παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για τη *δοκιμασία ρητόρων*. Στις παραγράφους 28 έως 32 ο Αισχίνης αναφέρει ότι δεν έχουν το δικαίωμα να μιλούν δημόσια όσοι έχουν ζήσει έναν αισχρο βίο, όσοι έχουν κακομεταχειριστεί ή παραμελήσει τους γονείς τους, όσοι δεν έλαβαν μέρος στις εκστρατείες υπερασπιζόμενοι την πόλη τους ή λιποτάκτησαν από αυτές, όσοι έχουν εκπορνευθεί και όσοι έχουν κατασπαταλήσει την πατρική τους περιουσία²⁸. Στη συνέχεια αναφέρεται ότι ο ίδιος ο νομοθέτης είναι αυτός που συνδέει τον δημόσιο λόγο με τον ιδιωτικό βίο²⁹. Σε αυτά τα σημεία ο Αισχίνης παραδίδει τις κατηγορίες με βάση τις οποίες μπορούσε κάποιος να εκκινήσει τη διαδικασία της *δοκιμασίας ρητόρων*. Η αθηναϊκή κοινή γνώμη είχε σχηματίσει την ιδέα ότι όποιος συμπεριφέρεται άσχημα και απάνθρωπα στους οικείους του, το ίδιο θα κάνει και με τους συμπολίτες του. Επίσης, θεωρούσαν ότι όποιος δεν μάχεται για την πατρίδα του ή επιδεικνύει δειλία δεν είναι ικανός να παρέχει συμβουλές στην πόλη. Όσοι εκπορνεύονται είναι φιλοχρήματοι, εφόσον ο μόνος τους σκοπός είναι η απόκτηση κέρδους και αυτό είναι που τους κάνει να θεωρούνται ευάλωτοι σε μια προσπάθεια δωροδοκίας. Ακόμη, όσοι έχουν σπαταλήσει την πατρική τους περιουσία και δεν την έχουν επαυξήσει, ή έστω διατηρήσει, είναι ακατάλληλοι να διαχειρίζονται θέματα οικονομικής φύσεως και επομένως δεν μπορούσε κάποιος να τους εμπιστευθεί τη διαχείριση των δημοσίων χρημάτων³⁰. Το συνδυαστικό επιχείρημα του Αισχίνη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κακή και αισχρή διαχείριση του ιδιωτικού βίου υποδηλώνει και προμηνύει τη διαχείριση του δημόσιου βίου.

Στην παράγραφο 81 ο Αισχίνης κάνει λόγο για την *έπαγγελία δοκιμασίας* που πιθανολογείται ότι είναι η δήλωση της πρόθεσης να ασκήσει κάποιος νομική διαδικασία, δηλαδή να εκκινήσει δίκη³¹. Ενδεχομένως η *έπαγγελία δοκιμασίας* να ασκείτο κατόπιν της ακρόασης των λόγων των πολιτικών, της έκθεσης των

28 §28-29.

29 §30.

30 Ευσταθίου, Α., (2014), ό.π., σελ: 243-244.

31 Ευσταθίου, Α., (2014), ό.π., σελ: 239.

απόψεων και των επιχειρημάτων ή των προτάσεών τους για ψηφίσματα³². Αντιστικτικά με την *έπαγγελία για γραφή ξενίας και τη γραφή παρανόμων*. Η *έπαγγελία δοκιμασίας* λογικά ήταν ικανή να παγώσει κατά κάποιο τρόπο τις πολιτικές ενέργειες και προτάσεις του καταγγελλόμενου, να αναστείλει την εξουσία του και να τον κάνει να λογίζεται από τους συμπολίτες του ως ένα αμφιλεγόμενο πρόσωπο³³.

Από την παράγραφο 186 του λόγου γίνεται γνωστό ότι υπήρχε συγκεκριμένος νόμος για τη *δοκιμασία ρητόρων*. Αυτή η νομική διαδικασία θα μπορούσε να οδηγήσει είτε σε μερική είτε σε ολική *άτιμία*, δηλαδή απώλεια των πολιτικών δικαιωμάτων. Εάν, όμως, ο κατηγορος το επιθυμούσε μπορούσε να επιδιώξει την ολική και όχι μόνο την πολιτική εξόντωση του αντιπάλου. Δηλαδή, θα μπορούσε να εκκινήσει τη διαδικασία της *είσαγγελίας*, επιδιώκοντας την ποινή του θανάτου του κατηγορούμενου³⁴.

32 Ευσταθίου, Α., (2014), *ό.π.*, σελ: 240.

33 Ευσταθίου, Α., (2014), *ό.π.*, σελ: 241.

34 Ευσταθίου, Α., (2014), *ό.π.*, σελ: 252-253.

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο Αισχίνης, διακεκριμένος πολιτικός και ρήτορας της Αθήνας και άσπονδος αντίπαλος του Δημοσθένη, υπήρξε ο υποστηρικτής της ειρήνης των Αθηναίων με τον Φίλιππο. Ήταν μέλος και των πρεσβειών που εστάλησαν στον Φίλιππο από την Αθήνα κι έκλεισαν την ταπεινωτική για τους Αθηναίους Φιλοκράτειο ειρήνη το 346 π.Χ. Ο Δημοσθένης και ο Τίμαρχος κατέθεσαν εναντίον του Αισχίνη “*γραφή παραπρεσβείας*” κατηγορώντας τον ότι ενήργησε εις βάρος των συμφερόντων της πατρίδας του, παίρνοντας χρήματα από τον Φίλιππο. Ο Αισχίνης τότε (346-345 π.Χ.) εκφώνησε τον “*Κατά Τιμάρχου*” λόγο του, με τον οποίο εξουδετέρωσε τον ένα αντίπαλό του και κατάφερε να καθυστερήσει για τρία χρόνια τη δίκη για την παραπρεσβεία, η οποία έγινε το 343 π.Χ. και κατά την οποία εκφωνήθηκαν οι λόγοι και του Αισχίνη και του Δημοσθένη με τον ίδιο τίτλο (“*Περί τῆς παραπρεσβείας*”).

Λίγο ύστερα από τη μάχη της Χαιρώνειας και το θάνατο του Φιλίππου, πατέρα του Μ. Αλεξάνδρου, ο Αθηναίος πολιτικός και φίλος του Δημοσθένη, Κτησιφών, πρότεινε να στεφανωθεί ο Δημοσθένης στο θέατρο του Διονύσου, κατά τον εορτασμό των Μεγάλων Διονυσίων, με χρυσό στεφάνι για τον πατριωτισμό του και τους αγώνες του κατά του Φιλίππου. Εξάλλου ο Δημοσθένης μετά την ήττα της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), επειδή η Αθήνα κινδύνευε από τον ίδιο τον Φίλιππο, είχε συνεισφέρει ως τειχοποιός ικανοποιητικό χρηματικό ποσό από την προσωπική του περιουσία για την επισκευή των τειχών της Αθήνας. Σήμερα θα πρότεινε ο Κτησιφών να παρασημοφορηθεί ο Δημοσθένης σε αναγνώριση των μεγάλων υπηρεσιών του προς την πατρίδα και τη δημοκρατία. Η πρόταση αυτή του Κτησιφώντα προκάλεσε την εναντίωση του Αισχίνη, που ήταν πολιτικός αντίπαλος του Δημοσθένη και ανήκε στους φιλομακεδονίζοντες ρήτορες, οι οποίοι προπαγάνδιζαν την ειρηνοφιλή πολιτική του Φιλίππου. Ο Αισχίνης προσέβαλε την πρόταση (το ψήφισμα) του Κτησιφώντα με τη διαδικασία της γραφής παρανόμων. Αιτιολόγησε την εναντίωση αυτή αναφέροντας ότι η πρόταση του Κτησιφώντα προσκρούει σε ήδη υπάρχοντα νόμο. Ουσιαστικά, η καταγγελία του Αισχίνη στρεφόταν εναντίον του Δημοσθένη και της πολιτικής του. Στο δικαστήριο, ενώπιον ηλιαστών δικαστών, το 330 π.Χ., ο ρήτορας Δημοσθένης εκφώνησε τον περίφημο λόγο του “*Περί τοῦ στεφάνου*” ως συνήγορος του

Κτησιφώντα. Με το λόγο αυτό, ο Δημοσθένης έκανε έναν απολογισμό της όλης πολιτικής του σταδιοδρομίας και δεν περιορίστηκε τόσο στις κατηγορίες του Αισχίνη. Υποστήριξε ότι η πολιτική του ήταν επιβεβλημένη και δεν ατίμαζε την Αθήνα και την ιστορία της. Από την άλλη πλευρά, ο Αισχίνης εκφώνησε τον επίσης περίφημο λόγο του *“Κατά Κτησιφώντος περί του στεφάνου”*. Η επίθεση του Αισχίνη δεν είχε την ίδια τύχη με την επίθεση στον Τίμαρχο. Οι Αθηναίοι θα υποστηρίξουν τον Δημοσθένη και θα υπερψηφίσουν την πρόταση του Κτησιφώντα για στεφάνωση του Δημοσθένη. Οι δύο αυτοί λόγοι αποτελούν μία ρητορική μονομαχία μεταξύ δύο μεγάλων πολιτικών αντιπάλων και ταυτόχρονα έναν απολογισμό και υπεράσπιση της έως τότε πολιτικής τους. Τελικά η περίφημη αυτή δίκη έγινε το 330 π.Χ. Τότε ο Αισχίνης καταδικάστηκε να πληρώσει χίλια τάλαντα κι έτσι ο Δημοσθένης νίκησε στη δίκη αυτή, αν και τότε επικρατούσε στην Αθήνα φιλομακεδονικό κλίμα εξαιτίας των μεγάλων νικών του Μ. Αλεξάνδρου.

Επειδή ο Αισχίνης έχασε τη δίκη αυτή και κατηγορήθηκε για προδοσία, αυτοεξορίστηκε στην Έφεσο. Από εκεί έγραψε στις Επιστολές του, στις οποίες παρουσιάζει τον εαυτό του εξόριστο από την πόλη του. Σε μια επιστολή του ο ίδιος λέει ότι δεν αγανακτεί, διότι οι αγάριστοι Αθηναίοι έδειξαν την άδικη συμπεριφορά τους στο Θεμιστοκλή που ελευθέρωσε την Ελλάδα και στο Μιλτιάδη, τον νικητή του Μαραθώνα, τον οποίο άφησαν να πεθάνει γέρος στη φυλακή, επειδή χρωστούσε ένα μικρό χρηματικό ποσό στο δημόσιο. Με αυτόν τον τρόπο ο Αισχίνης εξυψώνει τον εαυτό του και τον τοποθετεί δίπλα στους μεγάλους Αθηναίους πολιτικούς. Ύστερα από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, ο Αισχίνης πήγε στη Ρόδο, όπου δίδαξε τη ρητορική τέχνη. Μελετώντας τη ρητορεία στην αρχαία Ελλάδα γίνεται αντιληπτό ότι για τους Αθηναίους πολιτικούς αποτελούσε κοινό τόπο η κατηγορία για προδοσία της πατρίδας και υποστήριξη μιας ξένης δύναμης. Τα βασικά δομικά στοιχεία μιας τέτοιας κατηγορίας φαίνονται στη δίωξη που άσκησε ο Δημοσθένης κατά του Αισχίνη για τη δόλια συμπεριφορά που είχε ως απεσταλμένος της Αθήνας στον βασιλιά Φίλιππο το 346 π.Χ. Όσοι κατείχαν το δικαίωμα του δημόσιου λόγου αρέσκονταν στο να εξαπολύουν κατηγορίες έναντι κάποιου για συνωμοσία με ξένους ηγεμόνες.

Στους λόγους «Περί τῆς παραπρεσβείας» και «Περί τοῦ στεφάνου» ο Δημοσθένης υποστηρίζει ότι ο Φίλιππος επιθυμεί την ειρήνη με την Αθήνα κυρίως για στρατηγικούς λόγους που θα τον βοηθήσουν να καταστρέψει τη Φωκίδα. Για την εξυπηρέτηση των απώτερων σκοπών του χρησιμοποίησε εξέχουσες προσωπικότητες του δημόσιου βίου της Αθήνας. Κατά τον Δημοσθένη ανάμεσα σε αυτούς ανήκει και ο Αισχίνης ο οποίος έχοντας ικανοποιήσει την απληστία του επηρέασε τους Αθηναίους να εμπιστευθούν τον Φίλιππο. Ο Αισχίνης αντιλαμβανόμενος ότι πρόκειται για κατηγορία συνωμοσίας αντεπιτίθεται στον δικό του «Περί τῆς παραπρεσβείας» λόγο και κατηγορεί τον Δημοσθένη για δολιότητα και έλλειψη συναδελφικότητας κατά την αποστολή στη Μακεδονία.³⁵ Ο Δημοσθένης ανταπαντά ισχυριζόμενος ότι είχε θυματοποιηθεί και ότι οι επιλογές του ήταν είτε να ακολουθήσει όσους έπραξαν λανθασμένα είτε να γίνει ο κατήγορός τους στα δικαστήρια. Ο Αισχίνης χαρακτηρίζεται ως εχθρός της πόλης και των ηγετών της, που με τις ενέργειές του έδωσε το δικαίωμα στον Φίλιππο να αναμειγνύεται στα ζητήματα της Αθήνας με κάθε ευκαιρία χωρίς να παραβιάζει τους όρους της Φιλοκράτειου Ειρήνης.³⁶

Το γεγονός, όμως, ότι ο κατήγορος του Αισχίνη ο Τίμαρχος είχε ζήσει μια άσεμνη ζωή έδωσε τη δυνατότητα και την αφορμή στον Αισχίνη να ανταποδώσει και με αυτόν τον τρόπο η μονομαχία μεταξύ Αισχίνη και Δημοσθένη γίνεται και προσωπική εκτός από πολιτική. Ο Αισχίνης επικεντρώνεται στην ανηθικότητα του Τιμάρχου και στον χαρακτήρα του Δημοσθένη και ταυτόχρονα αποφεύγει έντεχνα οποιαδήποτε αναφορά σε πολιτικής φύσεως θέματα.³⁷ Ο Αισχίνης στους λόγους του παρουσιάζει τον Δημοσθένη ως δειλό που έχει αποτύχει στο να υπερασπίσει την πόλη του και ότι πρέπει να αποκλειστεί από σύμβουλος της εξαιτίας της υποτιθέμενης ρητορικής του ανικανότητας, της ανεπαρκούς κοινωνικής του μόρφωσης και της έλλειψης στρατιωτικής προσφοράς. Η πολιτική κατάσταση βοηθούσε τον Αισχίνη, καθώς η Φιλοκράτειος ειρήνη ίσχυε ακόμα και ο Φίλιππος δεν είχε επιτεθεί στους Αθηναίους, όπως πιστευόταν από τους πολέμιους της ειρηνευτικής αυτής συμφωνίας.

35 Roisman, J., (2006), *The Rhetoric of Conspiracy in Ancient Athens*, University of California Press, σελ: 123.

36 Worthington, I., (2000), *Demosthenes. Statesman and Orator*, Routledge, σελ: 132.

37 Worthington, I., (2000), ό.π., σελ: 133. Κάποια σημεία του λόγου στα οποία μπορεί κανείς να διακρίνει μια πολιτική χροιά βρίσκονται στις παραγράφους 167-169.

Η καταδίκη του Τιμάρχου ανάγκασε τον Δημοσθένη να αναβάλει την υποβολή κατηγοριών κατά του Αισχίνη στην οποία, όμως, προχώρησε το 343. Όταν ο Υπερείδης κατηγόρησε τον Φιλοκράτη για προδοσία επειδή έλαβε δωροδοκία από τον Φίλιππο, ο Δημοσθένης άδραξε την ευκαιρία να κατηγορήσει τον Αισχίνη για εμπλοκή του στην υπόθεση³⁸. Οι κατηγορίες συνωμοσίας ακμάζουν και υιοθετούνται από τον λαό κυρίως κατά τη διάρκεια κρίσεων.

Ο νόμος έχει τη συμβολική αξία της ασφάλειας και της οριοθέτησης του ιδιωτικού και του δημόσιου βίου. Μέσα στον οίκο ο άνθρωπος αισθάνεται απολύτως ελεύθερος εφόσον κανείς δεν έχει το δικαίωμα να παρέμβει και τη δυνατότητα να πληροφορηθεί τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός του οίκου³⁹. Το να παραβιάσει κανείς αυτά τα όρια του οικογενειακού ιδιωτικού ασύλου σημαίνει ότι μπορεί να παραβεί και τα “όριά” του ως πολίτης, δηλαδή να μη σεβαστεί το δημοκρατικό πολίτευμα και να προσπαθήσει να το διαβρώσει. Σε γενικές γραμμές τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου δεν είναι πάντα σαφή, πάγια και ευδιάκριτα παρά κυμαίνονται με βάση τις ρητορικές ανάγκες και τον σκοπό που θέτει ο ρήτορας⁴⁰.

Πολλές φορές οι κατηγοροί που εκκινούν δημόσιες δίκες προσάπτουν στους αντιπάλους τους την κατηγορία της ανήθικης συμπεριφοράς στην ιδιωτική ζωή. Ήταν αποδεκτό το γεγονός ότι ένας πολίτης δεν είναι απαραίτητο να συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο και στις ιδιωτικές του και στις δημόσιες υποθέσεις. Παρ' όλα αυτά, το προσωπικό ενδέχεται κάποια στιγμή να γίνει και δημόσιο κι αυτό ακριβώς το γεγονός εκμεταλλεύονταν οι ρήτορες προκειμένου να ασκήσουν διώξεις δημόσιου χαρακτήρα για ζητήματα που αφορούν την ιδιωτική ζωή. Συγκεκριμένα σε αυτή την περίπτωση ο Αισχίνης δεν κινεί διαδικασία ιδιωτικής δίκης, γιατί σε αυτήν δεν θα είχε ούτε τον χρόνο ούτε την ουσιώδη ευκαιρία να κάνει τις εκτενείς αναφορές του στην απειλή της πόλης. Σε μια δημόσια δίκη, όπως η *δοκιμασία ρητόρων*, παρέχεται η δυνατότητα να παρουσιαστεί από τον ρήτορα η συμπεριφορά του αντιδίκου ως σοβαρή απειλή για

38 Roisman, J., (2006), ό.π, σελ: 147 & Αριστοτέλης, *Ρητορική*, I 239.

39 Carey, C., (2014), *Μεταποπίσεις των ορίων ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο στους Αττικούς Ρήτορες*. Στο: Αθανασάκη, Λ. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρης, Δ., *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σελ: 13.

40 Carey, C., (2014), σελ: 32.

την πόλη και το πολίτευμα⁴¹. Ο χαρακτήρας του Τιμάρχου, εν προκειμένω, είναι σταθερά ο ίδιος μέσα στον χρόνο της ζωής του και στους τόπους στους οποίους έχει ζήσει, γεγονός που καταδεικνύει ότι έτσι θα συνεχίσει να είναι και στο μέλλον και θα επηρεάζει αρνητικά την αθηναϊκή κοινωνία⁴².

Στη συνείδηση των Αθηναίων υπήρχε πολύ έντονα η ιδέα γύρω από την καταγωγή των ανδρών πολιτών και τη σεξουαλική τους συμπεριφορά. Η καταγωγή ήταν αυτή που όριζε την αξία ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία και στο πλαίσιο της πόλης και η σεξουαλική συμπεριφορά καταδείκνυε την ποιότητα του χαρακτήρα του άνδρα ως ένα δείγμα της διαχείρισης της προσωπικής και κατ' επέκταση και της δημόσιας ζωής του. Με βάση αυτές τις συνιστώσες αποφασιζόταν και το αν κάποιος πρέπει να έχει ή να μην έχει πολιτικά δικαιώματα⁴³. Στόχος είναι να αποδειχθεί με οποιοδήποτε ρητορικό και όχι απαραίτητως αληθινό τρόπο ότι ο πολιτικός αντίπαλος δεν έχει τη συμπεριφορά ενός έντιμου Αθηναίου πολίτη ο οποίος διακατέχεται από σεβασμό και σύνεση. Προκειμένου οι ρήτορες να κερδίσουν την εύνοια των δικαστών χρησιμοποιούν διάφορα μέσα, ακόμη και τη διακωμώδηση που αποσκοπεί κυρίως στη συκοφαντία⁴⁴. Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η χρήση λογοπαιγνίων και αστεϊσμών από τον Αισχίνη. Αυτό που γίνεται ουσιαστικά είναι η έντεχνη προβολή και αποσιώπηση των κατάλληλων σε κάθε περίπτωση στοιχείων με σκοπό τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης εικόνας και η παγίωση μιας κακής φήμης που θα σταθεί ικανή να επηρεάσει την πολιτική σταδιοδρομία του αντιπάλου και να εγείρει τις αμφιβολίες και τη δυσπιστία των Αθηναίων για το πρόσωπό του⁴⁵. Στην περίπτωση του Τιμάρχου, αυτό ήταν απαραίτητο να γίνει εφόσον οι κατηγορίες ναί μεν ήταν ιδιαίτερα σοβαρές, αλλά από την άλλη ουδέποτε επηρέασαν άμεσα τον κατηγορούμενο Αισχίνη⁴⁶.

41 Carey, C., (2014), σελ: 34-35.

42 Carey, C., (2014), σελ: 38.

43 Carey, C., (2014), σελ: 39.

44 Βολονάκη, Ε., (2014), *Οικογένεια, καταγωγή και πολιτική λαιμοδωρία στην κλασική Αθήνα*, Στο: Αθανασάκη, Α. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρας, Δ., *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σελ: 170.

45 Βολονάκη, Ε., (2014), ό.π., σελ: 172.

46 Carey, C., (1994), *Rhetoric Means of Persuasion*. Στο: Wothington, I., *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*. London: Routledge, σελ: 28.

Η πολιτική είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πόλη και οι εκφάνσεις της ζωής σε δημόσιο και ιδιωτικό επίπεδο έχουν μέσα τους μια πολιτική διάσταση. Ο αριθμός των δικαστών ήταν συγκεκριμένος, όμως η αντίληψη που διαμόρφωναν αναπόφευκτα γινόταν και αντίληψη της κοινωνίας των Αθηναίων και οι αποφάσεις που λάμβαναν αντιπροσώπευαν την κοινή γνώμη⁴⁷. Η άμεση σχέση και σύνδεση της ζωής του πολίτη που έχει πολιτικά δικαιώματα με τη πόλη επιβάλλει τη νομιμότητα, έτσι ώστε ο πολιτικός – ρήτορας να έχει το πραγματικό ηθικό δικαίωμα να εκφέρει τη γνώμη του δημόσια. Σε περιπτώσεις που το πολιτικό πρόσωπο ενεργούσε εκτός της σφαίρας της νομιμότητας και της ηθικής και από τις ενέργειές του έλειπε ο γνώμονας του κοινού συμφέροντος, ο οποιοσδήποτε πολίτης μπορούσε να προσφύγει στον Νόμο και να εκκινήσει τις απαραίτητες ελεγκτικές διαδικασίες⁴⁸.

47 Mosse, C., (2013), Δικαιοσύνη και Πολιτική στην Αθήνα της Κλασικής Εποχής. Εν ονόματι του νόμου. μτφρ: Νίκας, Γ., Αθήνα: Παπαδήμα, σελ: 107.

48 Ευσταθίου, Α., (2014), ό.π., σελ: 230-231.

“ΥΒΡΙΣ”

Ο Fisher επισημαίνει ότι κατά τον Αριστοτέλη το κριτήριο για το τι είναι “ὕβρις” είναι η ύπαρξη της πρόθεσης για προσβολή και ατιμωτική πράξη.⁴⁹

Ο Αισχίνης στον Κατά Τιμάρχου λόγο επισημαίνει το πόσοι νόμοι υπάρχουν για να προστατεύουν τα νεαρά αγόρια από την εκμετάλλευση, τους νόμους τους σχετικούς με την *εταίρεση* και την *προαγωγή* και την ποινή του θανάτου που επιβάλλεται σε όποιον διαπράττει ὕβρη έναντι ενός αγοριού, ενός άνδρα ή μιας γυναίκας είτε αυτοί είναι ελεύθεροι πολίτες είτε δούλοι.⁵⁰ Ο ρήτορας επιθυμεί να επιτύχει μια σύνδεση της έννοιας της ὕβρεως και του προσώπου του Τιμάρχου στη σκέψη των δικαστών. Οι Αθηναίοι πίστευαν στην ιερότητα του σώματος και οποιαδήποτε πράξη παραβίαζε αυτή την ιερότητα και κακοποιούσε το σώμα του ατόμου θεωρείτο ὕβρις. Είχαν αποφασίσει να εμπλουτίσουν και να επεκτείνουν τους σχετικούς τους νόμους, όμως στην πορεία και περί τα τέλη του 5ου αιώνα ο νόμος για την ὕβρη ενσωματώθηκε στους υπόλοιπους νόμους τους οποίους επρόκειτο αρχικά να αντικαταστήσει. Με αυτόν τον τρόπο οι ρήτορες εκμεταλλεύθηκαν το έδαφος και παρερμήνευσαν τους νόμους με αποτέλεσμα μια πλασματική δικαιοσύνη⁵¹.

Το επιχείρημα ότι οι δούλοι δεν έχουν τιμή, έτσι ώστε με μια πράξη ὕβρεως να μπορέσει κάποιος να τους την αφαιρέσει καταρρίπτεται έμμεσα από τον Αισχίνη, όταν στην παράγραφο 17 αναφέρει ότι μια υβριστική πράξη παραμένει να είναι υβριστική ανεξάρτητα από το πρόσωπο στο οποίο προκαλείται. Παρ' όλα αυτά, στην παράγραφο 185 λέγεται ότι ο Τίμαρχος έχει υποπέσει σε αμαρτήματα που ταιριάζουν σε γυναίκα. Όποιος παρέχει ή αποζητά τέτοιου τύπου ερωτικές σχέσεις διαπράττει ὕβρη με το να ταπεινώνει ένα μέλος της κοινωνίας και να του συμπεριφέρεται όπως θα ταίριαζε σε κάποια γυναίκα ή δούλο⁵². Επίσης, στην παράγραφο 17 αναφέρεται ότι τέτοιες πράξεις πρέπει να περιορίζονται και να καταστέλλονται στη Δημοκρατία γιατί

49 Fisher, N.R.E, (1992), *Hubris. A Study in the Values of Honour and Shame in Ancient Greece*, Aris & Phillips, σελ: 37.

50 §15.

51 Fisher, N.R.E, (1992), *ό.π.*, σελ: 55.

52 Cohen, D., (1991), *'Sexuality, Violence, and the Athenian Law of "Hubris"'*. Greece and Rome, Vol. 38, No. 2, Cambridge University Press, σελ: 182.

συνιστούν ανηθικότητα η οποία παροτρύνει απειλή για οποιαδήποτε κοινωνία, αλλά αποτελεί πολύ σοβαρό κίνδυνο κυρίως για μια δημοκρατική κοινωνία. Εκτός του ότι μια πράξη ύβρεως επηρεάζει μια κοινωνία στο σύνολό της, κάνει τον άνθρωπο να χάνει την αυτοεκτίμησή του και ακολούθως μειώνεται και η προσωπική του υπόληψη, αλλά και η υπόληψη της οικογένειάς του και των φίλων του. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει με χαρακτηριστικό τρόπο το πώς και σε ποιο βαθμό μπορεί να εξαπλωθεί και η πράξη, αλλά και η αίσθηση της ύβρεως. Για αυτό πρέπει να νατιμετωπίζεται άμεσα η κάθε μεμονωμένη πράξη, έτσι ώστε να μην μπορέσουν οι εγκληματίες – υβριστές να εγκαθιδρύσουν ένα καθεστώς ελευθεριότητας και ατιμωρησίας που θα αποτελούσε ισχυρή απειλή για το δημοκρατικό πολίτευμα.

Όπως ισχυρίζεται ο Αισχίνης στην παράγραφο 17, ο νομοθέτης έχει προβλέψει και θεσπίσει ότι ένας υβριστής είναι ακατάλληλος να ζει στο πλαίσιο της πόλης, αξιαιτίας της επικινδυνότητάς του. Ο ρήτορας προσπαθεί να αποδείξει κατά ένα τρόπο ότι ο Τίμαρχος είναι ένοχος ύβρεως άρα και ακατάλληλος πολίτης για τη δημοκρατική Αθήνα επειδή παρέδωσε το σώμα του στην ύβρη, εφόσον και τη διέπραξε και την υπέμεινε⁵³. Πολλές φορές μέσα στον λόγο τονίζεται ότι ο Τίμαρχος πωλούσε το σώμα του σε άνδρες και αυτή ακριβώς η πώληση είναι το επαίσχυντο στις πράξεις του και όχι η ομοφυλοφιλική σχέση αυτή καθεαυτή. Οι Αθηναίοι αναγνωρίζουν και αποδέχονται ότι ο καθένας πέρα από την ανθρώπινη φύση του έχει και μια πιο δική του, πιο προσωπική φύση. Με τον όρο “προσωπική φύση” περιγράφεται η πνευματική και σωματική εξέλιξη του κάθε ατόμου το οποίο αποκτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και έχει το δικαίωμα των επιλογών του. Ο έρωτας που ενέχει την αγάπη με την έννοια του ότι είτε την προκαλεί είτε προκαλείται από αυτήν και δεν είναι προσβλητικός ούτε για εραστή ούτε για τον ερώμενο είναι αποδεκτός από τους Αθηναίους. Και ο Αισχίνης φροντίζει να διαχωρίσει τον Τίμαρχο από αυτή την κατηγορία γιατί οι πράξεις του υποδεικνύουν ότι είχε πρόθεση να προκαλέσει *ἀτιμία* στον εαυτό του και οι ίδιες του οι πράξεις είναι αυτές που καθορίζουν και τις συνέπειές τους. Στις παραγράφους 137 και 138 ο Αισχίνης κάνει έναν ακόμα διαχωρισμό. Χρησιμοποιεί τις λέξεις “*σώφρων*”, “*φιλόανθρωπος*” και “*ἀδιάφθορος*” για να περιγράψει την ευγένεια, την ανιδιοτέλεια και την αντίσταση σε

53 §29, 108, 116, 185, 188 & Fisher, N.R.E., (1992), ό.π., σελ: 63-64 & Dover, K.J., (1990), “*Η ομοφυλοφυλία στην Αρχαία Ελλάδα*”, μτφρ: Π. Χιωτέλλης, Αθήνα: Π. Χιωτέλλης, σελ: 42.

οτιδήποτε καταστροφικό για την ηθική του ανθρώπου⁵⁴. Ενδεχομένως ο Αισχίνης να εννοεί πως η ερωτική προσέγγιση ενός νέου από κάποιον είναι μια μορφή δοκιμασίας για την ηθική και την αγνότητά του⁵⁵. Τα αγόρια που ενέδιδαν πολύ γρήγορα ή πολύ εύκολα στην ερωτική προσέγγιση ή που ενέδιδαν για λανθασμένους και ανήθικους λόγους ίσως και να έχαναν την τιμή τους⁵⁶. Ο Fisher παραθέτει την άποψη που υποστηρίζει ότι ο λαός και ακόμα και οι πιο αδύναμοι από αυτόν, όταν βλέπουν κάποιον ισχυρό να επιδεικνύει σωφροσύνη κι ενώ έχει τη δυνατότητα να διαπράξει ύβρη εκείνος αντιστέκεται, το ίδιο επιθυμούν να κάνουν και εκείνοι⁵⁷. Η σωφροσύνη είναι αυτή που ελέγχει και συγκρατεί τον άνθρωπο από τις παρορμήσεις του για το καλό των υπολοίπων. Κι αυτό εξηγεί την άμεση συσχέτιση της προσωπικής με τη δημόσια ζωή. Σε μία κοινωνία όπως η Αθήνα των κλασικών χρόνων οι διαπροσωπικές σχέσεις διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο και τα πάντα έχουν αντίκτυπο στον Δήμο. Πάνω σε αυτή τη βάση της πρέπουσας δημόσιας συμπεριφοράς καθορίζονται και οι αρχές της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Αυτός ο καθορισμός έγινε μέσω των νόμων, αλλά και μέσω της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Βασιζόμενος σε αυτή τη λογική ο Αισχίνης χρησιμοποιεί τον όρο “*παρά φύσιν*”, που ήταν ήδη γνωστός από τον Πλάτωνα, προκειμένου να χαρακτηρίσει τις πράξεις του Τιμάρχου. Χρησιμοποίησε, δηλαδή, ένα επιχείρημα που βρισκόταν ήδη ως απεχθής σκέψη στο μυαλό των Αθηναίων⁵⁸. Εξάλλου, δεδομένου ότι ο νόμος περί ύβρεως δεν ήταν απολύτως σαφής και ότι οι δικαστές δεν λάμβαναν συγκεκριμένες οδηγίες, *ύβρις* ήταν σε κάθε περίπτωση αυτό που θα αποφάσιζε το δικαστήριο με την εκάστοτε σύνθεσή του.

54 Dover, K.J., (1990), *ό.π.*, σελ: 51.

55 Dover, K.J., (1990), *ό.π.*, σελ: 53.

56 Cohen, D., (1991), *'Law, Society and Homosexuality in Classical Athens: Reply'*. Past and Present, No. 133, Oxford University Press, σελ: 189.

57 Fisher, N.R.E, (1992), *ό.π.*, σελ: 112.

58 Cohen, D., (1991), *ό.π.*, σελ: 190 .

ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΟΙ

Στο συγκεκριμένο λόγο κατηγορος είναι ο συντάκτης του, ρήτορας και πολιτικός, Αισχίνης και κατηγορούμενος ο Τίμαρχος. Ανάμεσα στα δύο αυτά πρόσωπα είχαν αναπτυχθεί εχθρικές σχέσεις, κατά το παρελθόν, όταν ο Δημοσθένης δια στόματος Τιμάρχου κατηγόρησε τον Αισχίνη για παραπρεσβεία. Ο Τίμαρχος ήταν ένα ενεργό πολιτικό πρόσωπο εκείνης της περιόδου και κανείς δεν τον είχε κατηγορήσει ως ακατάλληλο δημόσιο αγορητή ή κατηγορο σε δικαστικές υποθέσεις. Δεδομένου ότι η δίκη του Τιμάρχου είναι μια πολύ σημαντική και ξεκάθαρα πολιτική δίκη, είναι αναμενόμενο το ότι η κάθε αντίπαλη πλευρά θα περιμένει την κατάλληλη χρονική στιγμή να εκκινήσει την όποια διαδικασία, θέλοντας να ελέγξει, κατά κάποιο τρόπο, τις πολιτικές εξελίξεις που ενδεχομένως να επηρέαζαν τις προσωπικές της θέσεις και τη δημοτικότητα των πολιτικών επιλογών της. Με αυτόν τον τρόπο ο Αισχίνης αποφασίζει να επισύρει κατηγορία στον Τίμαρχο σε μια περίοδο που ο ρήτορας είχε ανάγκη την καθυστέρηση της δίκης του, στην οποία ήταν κατηγορος ο Τίμαρχος και κατ' επέκταση ο Δημοσθένης. Βέβαια, όσον αφορά στο δικαστήριο, όπως ακριβώς δηλώνει ο Αισχίνης από την αρχή του λόγου του, η αιτία που τον ωθεί στο να κατηγορήσει κάποιον για πρώτη φορά στη ζωή του και μάλιστα εκείνη τη δεδομένη χρονική στιγμή είναι το γεγονός πως βλέπει ότι η πόλη βλάπτεται από τον Τίμαρχο σε μεγάλο βαθμό και πως ο ίδιος συκοφαντείται. Ουσιαστικά, δηλαδή, αυτό που παρουσιάζεται να προκαλεί την “έκρηξη” του Αισχίνη είναι η έντονη επιθυμία του να προστατεύσει την πόλη, τους νόμους και τους πολίτες αυτής. Άρα, η προσωπική του έχθρα, απλώς τυγχάνει να ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον. Πρώτος ο Αισχίνης είναι αυτός που συκοφαντείται από τον Τίμαρχο και παρ' όλα αυτά δεν προβαίνει σε αντίστοιχες ενέργειες: τα κίνητρα της καταγγελίας του συνδέονται αποκλειστικά και μόνο με το καλό της πόλης και τη διαφύλαξη των νόμων.

Ο Αισχίνης παρακινεί και συμβουλεύει τους δικαστές να τιμωρήσουν τον Τίμαρχο για να μην αντιμετωπίσουν στο μέλλον τέτοιου είδους εγκληματίες και υβριστές⁵⁹. Από αυτό το επιχείρημα συνάγεται το συμπέρασμα ότι μια ετυμηγορία

⁵⁹ §193.

έχει τη δύναμη να αποτρέψει αποτελεσματικά τους πολίτες από τη διάπραξη εγκλημάτων, υπό τον φόβο της ίδιας αντιμετώπισης. Από τη στιγμή που η ετυμηγορία μιας δίκης μπορεί να επηρεάσει την κοινωνία είναι πιθανό να μπορεί να επηρεάσει και την εξέλιξη μιας μελλοντικής δίκης. Ενδεχομένως, λοιπόν, αυτό το επιχείρημα του Αισχίνη να υποδεικνύει μια μορφή δεδικασμένου στην αρχαιότητα⁶⁰.

Ο Τίμαρχος, μέσα από το λόγο, φαίνεται να έχει ζήσει από μικρός έναν ανέντιμο ιδιωτικό βίο κι αυτό είναι αρκετό για να μπορέσει να δημιουργήσει σοβαρές υποψίες και για τη δημόσια και για την πολιτική ζωή του. Ο Αισχίνης θα αναφέρει τα ονόματα του Ηγησίπου και του Ηγησάνδρου, οι οποίοι αρχικά ήταν συνδεδεμένοι πολιτικά με τον Τίμαρχο και αργότερα και οι τρεις μαζί με τον Δημοσθένη, ενταγμένοι σαφώς στον αντιμακεδονικό πολιτικό κόλπο⁶¹. Ο Αισχίνης τον κατηγορεί για εκπόρνευση του σώματός του, όμως παράλληλα με αυτήν την κατηγορία εξαπολύει και άλλες εξίσου σημαντικές και σοβαρές. Σύμφωνα με το σύνολο των κατηγοριών, ο Τίμαρχος δεν γνωρίζει τι είναι η εντιμότητα, η ευσέβεια και η τήρηση των νόμων. Το μεγαλύτερο μέρος του λόγου καταλαμβάνουν οι αφηγήσεις του Αισχίνη για τις αισχρές πράξεις του Τιμάρχου. Όμως, είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο κατηγορος δεν χαρακτηρίζει τον κατηγορούμενο “*κύναιδο*” σε κανένα σημείο του λόγου του. Ακόμη πιο αξιοσημείωτο είναι το ότι ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός αποδίδεται στον Δημοσθένη⁶².

Η αντιπαλότητα Αισχίνη και Δημοσθένη υπήρξε τόσο έντονη που ξεπέρασε το επίπεδο των προσωπικών διαφορών, ενώ η ρητορική δεινότητα και των δύο έκανε την κατάσταση ακόμη πιο πολύπλοκη. Ο Δημοσθένης κατήγγειλε τον Αισχίνη για διαφθορά και δωροδοκία. Ο Αισχίνης - έστω και με μικρή πλειοψηφία - αθώωθηκε, επειδή δεν υπήρχαν άμεσες αποδείξεις για την ενοχή του, επειδή ο ίδιος αμύνθηκε επιτυχημένα κι επειδή ο σκοπός της “*Κατά Τιμάρχου*” δίκης είχε επιτευχθεί. Η αντιπαλότητα Αισχίνη και Δημοσθένη θα κορυφωθεί μερικά χρόνια αργότερα, όταν ο πρώτος θα καταγγείλει ως παράνομη την πρόταση του Κτησιφώντα να τιμηθεί δημόσια με στέφανο ο Δημοσθένης. Το αποτέλεσμα αυτής της και πάλι πολιτικής

60 Lanni, A., (2000), *Law and Justice in the courts of classical Athens*, Cambridge University Press, σελ: 127.

61 Fisher, N., (2001), *ό.π.*, σελ: 21.

62 Fisher, N., (2001), *ό.π.*, σελ: 48.

δίκης ήταν να κατακεραυνωθεί ο Αισχίνης και μετά την ήττα του να εγκαταλείψει την Αθήνα, έχοντας καταστραφεί πια από πολιτική άποψη⁶³.

⁶³ Αλεξίου, Ε.Β., (2016), *ό.π.*, σελ: 357.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ

Η χρονολογία διεξαγωγής της “*Κατά Τιμάρχου*” δίκης είναι βέβαιο πως βρίσκεται ανάμεσα στο καλοκαίρι του 346 π.Χ. και την άνοιξη του 345 π.Χ.⁶⁴. Η πατρότητα του λόγου αναμφισβήτητα ανήκει στον Αισχίνη, ο οποίος και τον εκφωνεί, ενώ αξίζει να επισημανθεί πως ο Αισχίνης δεν υπήρξε λογογράφος και πως οι μαρτυρίες ότι σπούδασε ρητορική σε καμία περίπτωση δεν είναι βέβαιες⁶⁵. Ως πολιτικός άνδρας ενδεχομένως να είχε δημοσιεύσει μεγάλο αριθμό λόγων, όμως τη λογοτεχνική του παραγωγή αποτελούν οι τρεις γνήσιοι, σωζόμενοι λόγοι του “*Κατά Τιμάρχου*”, “*Περί τῆς παραπρεσβείας*” και “*Κατά Κτησιφῶντος*”, οι οποίοι σχετίζονται όλοι με τη μακρόχρονη αντιπαλότητά του με τον Δημοσθένη⁶⁶.

64 Carey, C., (2000), ό.π., σελ: 19.

65 Edwards, M., (2002), ό.π., σελ: 75.

66 Αλεξίου, Ε.Β., (2016), ό.π., σελ: 357-358.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ο “*Κατά Τιμάρχου*” λόγος είναι ένας εκτενής ρητορικός δικανικός λόγος αποτελούμενος από 196 παραγράφους. Σώζεται ολόκληρος, διαθέτει ξεκάθαρη δομή και ακολουθεί τον τυπικό χωρισμό των μερών ενός ρητορικού λόγου. Η δομή του έχει σχεδιαστεί προσεκτικά από τον ρήτορα και σε κάθε μέρος του γίνεται αναφορά σε κάποιο σημαντικό θέμα.

Οι παράγραφοι 1 έως 6 αποτελούν το *Προοίμιο* του λόγου. Σε αυτές, ο ρήτορας αναφέρεται στην αναγκαιότητα της δίκης και το κοινό καλό της πόλης.

Οι παράγραφοι 7 έως 36 ουσιαστικά αποτελούν αναφορά στους νόμους. Ο Αισχίνης δεν αναφέρεται μόνο στους νόμους τους σχετικούς με τη “*δοκιμασία τῶν ρητόρων*”, αλλά και σε όποιους άλλους νόμους σχετίζονται με την ηθική συμπεριφορά και τους οποίους ο Τιμάρχος έχει παραβιάσει κατά τη διάρκεια της ζωής του. Η κανονική διαδικασία είχε ως εξής: ο κάθε διάδικος έβρισκε τα κείμενα των νόμων των σχετικών με την υπόθεση κι έπειτα ζητούσε από τον υπάλληλο του δικαστηρίου να προχωρήσει σε ανάγνωση αυτών. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλιζόταν να μην αναμίξει κάποιος διάδικος τα δικά του λόγια με επιλεγμένες φράσεις από τα κείμενα των νόμων⁶⁷. Βεβαίως, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε το αν ο γραμματέας του δικαστηρίου είχε τη δυνατότητα να διαφωνήσει στην αναφορά των νόμων ή να ενημερώσει τον προεδρεύοντα δικαστή για μια πιθανή αναφορά ανακριβών ή επινοημένων φράσεων εντός κάποιου νόμου.

Οι παράγραφοι 37 έως 116 αποτελούν τη “*Διήγηση*” του λόγου. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στην εκπόρνευση του Τιμάρχου και στα πρόσωπα που πέρασαν από τη ζωή του. Στη συνέχεια ο Αισχίνης διακόπτει για λίγο τη διήγησή του και αφιερώνει κάποιες παραγράφους (71-93) στην πρόληψη των επιχειρημάτων της υπεράσπισης. Το σημαντικό το οποίο αναφέρεται στο συγκεκριμένο τμήμα είναι πως ακόμη και αν ο ίδιος ο κατηγορος έχει απλώς κάποια σπαράγματα στέρεων αποδείξεων αυτά είναι επαρκή, διότι ολόκληρο το ακροατήριο γνωρίζει εκ των

⁶⁷ Fisher, N., (2001), *ό.π.*, σελ: 125.

προτέρων την αλήθεια κι έτσι δεν υπάρχει μεγάλη αναγκαιότητα για παρουσίαση περαιτέρω αποδείξεων. Στο επόμενο τμήμα, ο Αισχίνης επανέρχεται στη διήγηση του παρελθόντος του Τιμάρχου και αναφέρεται στην ανάρμοστη και κακή συμπεριφορά του, όπως επίσης θίγει και το θέμα της κατασπατάλησης της πατρικής περιουσίας. Οι τελευταίες παράγραφοι της διηγήσεως (106-116) αναφέρονται στη δημόσια ζωή του Τιμάρχου, στη διαφθορά του και στα εγκλήματα που εκείνος είχε διαπράξει κατά τις θητείες του σε θέσεις αξιωματούχου⁶⁸.

Οι παράγραφοι 117 έως 176 αποτελούν το τμήμα των “Πίστεων”. Ουσιαστικά το μεγαλύτερο μέρος είναι η πρόβλεψη των επιχειρημάτων των αντιδίκων. Αυτό που επίσης κάνει ο Αισχίνης είναι να υποσκάψει την προσωπικότητα του Δημοσθένη, ο οποίος ηγείται της υπεράσπισης του Τιμάρχου. Τον παρουσιάζει ως έναν ανήθικο ρήτορα, ο οποίος χειραγωγεί και εκμεταλλεύεται τους ανθρώπους.

Οι παράγραφοι 177 έως 196 αποτελούν τον “Επίλογο”, τα συμπεράσματα-επιχειρήματα. Ο επίλογος επανέρχεται στο βασικό θέμα του λόγου, το οποίο αναδείχθηκε από τις πρώτες κιόλας παραγράφους. Επισημαίνεται, με μεγαλύτερη ένταση αυτή τη φορά, η ανάγκη για διατήρηση των νόμων κι έπειτα από μια σύντομη αναφορά σε παραδείγματα από τη Σπάρτη και την Αθήνα, ο Αισχίνης ολοκληρώνει το λόγο του με αναφορές στο ήθος, την εντιμότητα, το σεβασμό και την εν γένει ηθική συμπεριφορά που χρήζουν άμεσης προστασίας από τους δικαστές. Το τέλος του λόγου επιβεβαιώνει τις απόψεις για κυκλική σύνθεση του έργου, την οποία συναντούμε συνήθως σε λόγους που αναφέρονται σε ένα έγκλημα, προσεγγίζοντάς το με επιστημονική έρευνα⁶⁹.

68 Carey, C., (2000), ό.π., σελ: 22.

69 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 326.

1. ΠΡΟΟΙΜΙΟ, § 1-6

Στο προοίμιο ενός δικανικού λόγου, προκειμένου ο ρήτορας να μπορέσει να μπορέσει να επιτύχει το αυτονόητο, δηλαδή να προσελκύσει το ενδιαφέρον των δικαστών και να κερδίσει την εύνοιά τους, θα πρέπει αρχικά να παρατηρήσει την κατάσταση του και να αναφερθεί στις έντονες διαφορές του χαρακτήρα του και της συμπεριφοράς του σε σχέση πάντα με τον αντίδικο. Επίσης ο ρήτορας μπορεί, εάν θέλει και εάν κρίνει σκόπιμο, να επισημάνει τη στενή σύνδεση της υπόθεσης με το συμφέρον του ακροατηρίου, δίνοντας έμφαση στη δική του καθαρότητα, ειλικρίνεια και αγαθή προαίρεση. Σκοπός του ρήτορα είναι να κεντρίσει την προσοχή των ακροατών· κι αυτό συνήθως γίνεται με το να καταδείξει τη σημαντικότητα και το ασυνήθιστο της υπόθεσης, όπως επίσης και την αναγκαιότητα της εκδίκασης. Ένα ακόμη αναγκαίο χαρακτηριστικό του προοιμίου είναι είτε η κατάρριψη από τον ρήτορα των όποιων προκαταλήψεων του ακροατηρίου σε σχέση με τον ίδιο ή την υπόθεση, είτε το αντίστροφο, δηλαδή η δημιουργία ενός αρνητισμού σε σκέψεις και συναισθήματα που αφορούν στον αντίπαλο.

Στον συγκεκριμένο λόγο του Αισχίνη φαίνεται να εφαρμόζονται όλα τα παραπάνω. Ο ρήτορας φροντίζει από την αρχή κιόλας να δείξει στο ακροατήριο ότι ο χαρακτήρας του δεν έχει καμία σχέση με το χαρακτήρα ενός δικομανούς ή ενός συκοφάντη, καθώς ποτέ στο παρελθόν δεν είχε κατηγορήσει κανέναν άλλο συμπολίτη του. Αυτό φαίνεται μέσα από την στρατηγικά μεθοδευμένη επιλογή της λέξης “οὐδένα”. Η αντίθεση ανάμεσα στη στάση που ο Αισχίνης είχε στο παρελθόν και στη στάση που τηρεί στο αφηγηματικό παρόν, όπως επίσης και το ποια είναι η αιτία της αλλαγής αυτής, δίνεται μέσα από τη μετοχή “ὄρων”. Η μεταστροφή του ρήτορα στη χρήση αρκτικού χρόνου, σε αντίθεση με τους προηγούμενους τύπους που βρίσκονται σε παρελθοντικούς χρόνους, καταδεικνύει ότι τώρα πλέον κάτι έχει αλλάξει. Αυτό που έχει αλλάξει και ταυτόχρονα αποτελεί και την αιτία της καταγγελίας του είναι πως βλέπει ότι η πόλη βλάπτεται (“βλαπτομένην”, μετοχή και πάλι σε χρόνο ενεστώτα) από τον Τίμαρχο. Από τη χρήση της δεικτικής αντωνυμίας “τουτουί” αντιλαμβανόμαστε ότι ο Τίμαρχος παρευρίσκεται στο δικαστήριο· τέτοιες εκφράσεις και δεικτικές λέξεις θα συναντήσουμε σε όλη την πορεία του λόγου, βέβαια.

Παραστατικά φανταζόμαστε ότι ο Αισχίνης αναφερόμενος στον παρευρισκόμενο κατηγορούμενο, συνοδεύει τα λόγια του και με δεικτικές χειρονομίες που στόχο έχουν να στρέψουν την προσοχή του ακροατηρίου απευθείας στο πρόσωπο του αντιδίκου, να δώσουν έμφαση σε οτιδήποτε εκείνη την ώρα λέγεται και, τέλος, να κοσμήσουν θεατρικά την παραστασιακή απόδοση ενός μακροσκελούς λόγου, προσθέτοντάς του με αυτόν τον τρόπο ζωντάνια και ένταση. Επίσης σημαντικό είναι ότι ο ρήτορας φροντίζει να απομακρύνει από τον εαυτό του την όποια υποψία, από πλευράς των δικαστών, για συκοφαντία, λέγοντας πως ο Τίμαρχος είναι εκείνος που τον συκοφαντεί. Ο τρόπος με τον οποίο ο Τίμαρχος συκοφαντεί τον Αισχίνη λέγεται ότι θα αποκαλυφθεί στη συνέχεια του λόγου, όμως στην πραγματικότητα ο ρήτορας θα αναφέρει ελάχιστα στοιχεία σχετικά με τα πολιτικά κίνητρα των πράξεων του Τιμάρχου⁷⁰.

Στη δεύτερη παράγραφο του προοιμίου τονίζεται η έννοια της βοήθειας, της υπεράσπισης της πόλης, των νόμων, του ακροατηρίου και του ίδιου του εκφωνητή-ρήτορα έναντι των κακών πράξεων του Τιμάρχου “*πόλει, νόμοις, ύμῖν, ἑμαυτῶ*”. Ο Αισχίνης ξεκινά από το περισσότερο και καταλήγει στο λιγότερο σημαντικό, δείχνοντας με αυτή την επιλογή του ότι αφενός οι νόμοι, η πόλη και το κοινό καλό είναι η πηγή του ενδιαφέροντός του και αφετέρου καταφέρνει να επιδείξει την απαραίτητη μετριοφροσύνη που πρέπει να έχει ένα προοίμιο ρητορικού λόγου. Στη συνέχεια χρησιμοποιεί τη μετοχή “*εἰδώς*”, γεγονός που δίνει έμφαση στο λόγο για τον οποίο εκκινήθηκε η διαδικασία της “*δοκιμασίας τῶν ρητόρων*”. ο ίδιος γνώριζε ότι ο Τίμαρχος είναι ένοχος για τις πράξεις του και γι' αυτό προχώρησε σε καταγγελία. Στο τέλος της παραγράφου, ο ρήτορας αναφέρει ότι “*οι προσωπικές έχθρες αποβαίνουν καμιά φορά εξαιρετικά ωφέλιμες για το δημόσιο συμφέρον*”. Αυτός είναι ένας τρόπος να στρέψει για ακόμα μια φορά την προσοχή του ακροατηρίου στο ζητούμενο και παράλληλα να αναφέρει, με τον πιο ανώδυνο για εκείνον τρόπο, ότι μεταξύ του ίδιου και του Τιμάρχου υποβόσκει μια αντιπαλότητα. Δεδομένου ότι αυτό ήταν κάτι που δεν μπορούσε να αρνηθεί, ούτε να αποκρύψει, επιλέγει να το αναφέρει ο ίδιος, θέλοντας να δείξει ότι δεν έχει τη διάθεση να αποκρύψει το οτιδήποτε και θέλοντας να αποτινάξει από πάνω του την ενδεχόμενη υποψία κάποιου ότι η πράξη του έχει καθοδηγηθεί από τα αρνητικά συναισθήματα

70 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 120-121.

που τρέφει για τον Τίμαρχο.

Στην τρίτη παράγραφο ο Αισχίνης λέει ότι υπεύθυνος για την πρόκληση της δίκης δεν είναι ούτε η πόλη, ούτε οι νόμοι, ούτε το πλήθος των πολιτών, ούτε ο ίδιος ο κατηγορος· δηλαδή κανείς από αυτούς που έχουν βλαφθεί από τη συμπεριφορά του Τιμάρχου. Υπεύθυνος για την εξέλιξη των πραγμάτων είναι μόνο ο ίδιος ο κατηγορούμενος, καθότι οι δικές του πράξεις είναι αυτές που επιτάσσουν τη δίκη. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι ο Τίμαρχος είχε προειδοποιηθεί από τους ίδιους τους νόμους σχετικά με το ότι δεν δύναται να έχει δημόσιο λόγο, εξαιτίας της αισχρότητάς του. Δηλαδή, γνώριζε πολύ καλά το τι είχε κάνει στο παρελθόν και το τι απαγορευόταν να κάνει στο παρόν και το μέλλον και παρ' όλα αυτά επέλεξε, αν και είχε πλήρη γνώση, να παρακούσει τον νόμο. Στη συνέχεια ο ρήτορας αναφέρει και πάλι ότι ο Τίμαρχος τον έχει συκοφαντήσει προσωπικά και ολοκληρώνει λέγοντας πως όσα έχει πει μέχρι στιγμής είναι αρκετά για πρόλογο. Άλλωστε, ο επιτυχημένος ρήτορας, όταν συνθέτει ένα επιτυχημένο προοίμιο, οφείλει να μην χρησιμοποιεί όλη του τη ρητορική δύναμη και να αναφέρει απλώς τα αναγκαία για την υπόθεση. Η στάση του πρέπει να χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και να απουσιάζει το συναίσθημα. Το ίδιο εφαρμόζει και ο Αισχίνης εδώ· δεν φανερώνει με ένταση τα δικά του συναισθήματα, αλλά κατορθώνει να εγείρει στους δικαστές και το ακροατήριο το απαραίτητο για την υπόθεση “πάθος”. Εξάλλου, τα ουσιώδη μέρη μιας υπόθεσης δεν πρέπει να αποκαλυφθούν πριν να φτάσει η κατάλληλη χρονική στιγμή, διότι όταν κάτι πάρα πολύ σημαντικό για το σώμα του λόγου χρησιμοποιείται άτεχνα, χάνει και μεγάλο μέρος της ισχύος του.

Στην τέταρτη παράγραφο του προοιμίου, ο Αισχίνης δηλώνει ότι γνωρίζει πως όσα πρόκειται να πει είναι ήδη γνωστά στο ακροατήριο. Κάνει μια αναφορά στα είδη των πολιτευμάτων, καταλήγοντας στο ότι στο πολίτευμα της δημοκρατίας η διοίκηση της πόλης καθορίζεται από τους νόμους. Με αυτή του τη φράση, είτε επιθυμεί να δείξει τα δημοκρατικά του φρονήματα και την αγάπη και πίστη του στους νόμους και το πολίτευμα, είτε επιθυμεί να υπονοήσει ότι όποιος δεν σέβεται τους νόμους και πράττει αντίθετα με αυτούς, πράττει και αντίθετα με το δημοκρατικό πολίτευμα, άρα αυτό απειλείται· θα λέγαμε ότι επιτυγχάνονται και τα δύο.

Στην πέμπτη παράγραφο λέγεται ότι η σωτηρία των δημοκρατικών πόλεων είναι η ύπαρξη, τήρηση και διαφύλαξη των νόμων και πως η μη εφαρμογή τους μπορεί να οδηγήσει σε κατάλυση του πολιτεύματος από εκείνους που παρανομούν.

Στην έκτη παράγραφο, ο ρήτορας υπογραμμίζει την υποχρέωση που έχουν όλοι οι πολίτες και αφορά από τη μία πλευρά, στο να νομοθετούνται σωστοί νόμοι, και από την άλλη, να πειθαρχούν όλοι σε αυτούς και να τιμωρούνται όσοι τους καταπατούν. Ολοκληρώνοντας το προοίμιο αναφέρεται στον Σόλωνα και στον Δράκοντα, οι οποίοι νομοθέτησαν με βάση τη σωφροσύνη.

Τη βάση του *οἴκου* και της *πόλεως* αποτελεί η αίσθηση του δικαίου, του ηθικού και του νομοθετημένου. Η ιδεολογία, η σκέψη και η πράξη για το δίκαιο και το άδικο, το αγαθό και το κακό, το συμφέρον και το επιβλαβές επιτρέπουν τη συγκρότηση του *οἴκου* και της *πόλεως*. Τη Δημοκρατία των Αθηναίων τη διαχειρίζεται το σύνολο των μελών της πολιτικής κοινωνίας. Οι κανόνες της ζωής, της συνύπαρξης και της ευημερίας είναι αυτοί που λαμβάνουν μορφή νόμων. Πρωταρχικός σκοπός είναι η διασφάλιση της ανθρώπινης επιβίωσης, όμως σύμφωνα με την αρχαιοελληνική αντίληψη ο άνθρωπος ολοκληρώνει τον προορισμό του μέσα στην πόλη⁷¹. Η τάξη στην πολιτική ζωή είναι το απότοκο της ισορροπίας και του μέτρου στην ιδιωτική ζωή. Η έννοια του νόμου περιλαμβάνει κάθε γενικά αποδεκτό γραπτό ή άγραφο κώδικα συμπεριφοράς και αποτελεί φορέα του πολιτικού ήθους των πολιτών. Στη διαμόρφωση αυτού του ήθους σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι αποφάσεις της Εκκλησίας του Δήμου, της Βουλής και των Δικαστηρίων. Υπό το πρίσμα του ότι οι καλές αποφάσεις βελτιώνουν τον πολίτη ενώ οι κακές τον κάνουν χειρότερο, ο Αισχίνης ζητά την καταδίκη του Τιμάρχου εφόσον όλες οι πράξεις του δικαιολογούν την επιβολή της *άτιμίας*.⁷² Το ανθρώπινο σώμα είναι απλά η ελάχιστη διακριτή μονάδα του σώματος της πόλης.

71 Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα της Επιτροπής Ερευνών. Τομ.2, *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία. Μελέτες για το πολίτευμα και την ιδεολογία των Αθηναίων*, σελ:166-170.

72 Hansen, M.H., (1991), *The Athenian Democracy in the age of Demosthenes. Structure, Principles and Ideology*, μτφρ: Crook J.A, Blackwell, σελ: 100-101.

2. ΝΟΜΟΙ, § 7-36

Μεταξύ του προοιμίου και της διηγήσεως ο Αισχίνης παρεμβάλλει ένα τμήμα είκοσι εννέα παραγράφων, στο οποίο αναφέρει τους νόμους που θεωρεί σχετικούς με την υπόθεση. Δεν αναφέρει μόνο ό,τι έχει να κάνει με τη *δοκιμασία τῶν ρητόρων*, αλλά αναφέρει και άλλους νόμους που ορίζουν την ηθική συμπεριφορά προς τα παιδιά και στα νέα αγόρια, όπως επίσης και στους ενήλικους πολίτες. Όλους τους νόμους που αναφέρει ο Αισχίνης, ο Τίμαρχος τους έχει παραβιάσει όλους έναν προς έναν. Μάλιστα, επειδή ο ρήτορας γνωρίζει πολύ καλά το παρελθόν του κατηγορούμενου, έχει τοποθετήσει στο λόγο του τους νόμους με βάση τη χρονική σειρά κατά την οποία ο Τίμαρχος τους παραβίασε, από όταν ήταν νεαρό αγόρι έως και την ημέρα της δίκης, οπότε ήταν μεσήλικος άνδρας, όπως πιστεύεται⁷³. Η λεπτομερής απόδοση των λόγων είναι ακόμη ένα εντυπωσιακό στοιχείο του λόγου, καθώς μέσα σε αυτόν αναφέρονται και καταγράφονται πληροφορίες για την κοινωνική ζωή και την αντίληψη περί ιδιωτικής και σεξουαλικής ζωής των Αθηναίων εκείνης της εποχής. Βεβαίως, πρέπει να έχουμε πάντοτε κατά νου πως κάποιος από τους νόμους που αναγιγνώσκονται ή λέγονται στο δικαστήριο ενδεχομένως να έχουν διαστρεβλωθεί. Είναι τολμηρό, όμως, να ισχυριστούμε ότι ο ρήτορας θα παραποιούσε κάποιο νόμο τόσο εύκολα ενώπιον των δικαστών. Το σίγουρο είναι ότι ο νόμος διαβαζόταν από το γραμματέα τη στιγμή που πραγματικά εξυπηρετούσε το ρήτορα· τα κατάλληλα λόγια έπρεπε να ειπώνονται την κατάλληλη στιγμή. Ένας άλλος τρόπος της κατά το συμφέρον μεταχείρισης του νόμου είναι ο ρήτορας να δίνει εντολή στο γραμματέα να διαβάσει το νόμο από ένα ορισμένο σημείο και ύστερα. Επίσης, ο ρήτορας μπορούσε να επεξηγήσει ή να σχολιάσει τον νόμο σύμφωνα με την προσωπική του κρίση και κυρίως σύμφωνα με αυτό που επιθυμούσε να επιτύχει· σε αυτό εξυπηρετούσαν ιδιαίτερος οι νόμοι που περιείχαν λέξεις αρχαϊκές ή δύσκολες σημασιολογικά⁷⁴.

Ο Αισχίνης παραθέτει και νόμους που δεν είναι σχετικοί με την υπόθεση, όπως για παράδειγμα ο νόμος που παρατίθεται στις παραγράφους 13 και 14. Ο Τίμαρχος δεν κατηγορείται για προαγωγή κάποιου ατόμου ή επωφέλειά του από

73 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 125.

74 Dover, K.J., (1990), ό.π., σελ: 25-28.

τέτοια πράξη, όμως ο ρήτορας βρίσκει την ευκαιρία να αναφέρει ότι η μαστροπεία μπορεί να επισύρει μέχρι και τη θανατική ποινή. Σκοπός του ρήτορα είναι αφενός να υπαινιχθεί ότι ο Τίμαρχος υπήρξε ο προαγωγός του εαυτού του και αφετέρου να προκαλέσει στους δικαστές ένα συνειρμό της πορνείας σε αντιστοιχία με την τιμωρία⁷⁵. Στις επόμενες παραγράφους ο Αισχίνης θα πει ότι αδίκημα πορνείας διαπράττει ο άνδρας που προσφέρει το σώμα του σε άλλα πρόσωπα έναντι χρηματικού ανταλλάγματος. Η πορνεία ενός Αθηναίου πολίτη στερούσε από αυτόν τα πολιτικά δικαιώματα. Δηλαδή, δεν μπορούσε κάποιος - ως δράστης πορνείας ή εταιρισμού - να εκλεγεί άρχοντας, ούτε να αναλάβει οποιοδήποτε άλλο δημόσιο ή ιερατικό αξίωμα είτε αιρετό είτε κληρωτό, ούτε να μιλά δημόσια στη βουλή ή την εκκλησία του δήμου, ούτε να συμμετέχει σε θρησκευτικές τελετές. Και φυσικά, στις περιπτώσεις που ο δράστης έχει επίγνωση του ότι η συμπεριφορά του είναι τόσο αισχρή και συνεχίζει να συμμετέχει στα κοινά της πόλεως, ενώ δεν έχει τέτοιο δικαίωμα εξαιτίας των πράξεών του, ο Αισχίνης αναγνωρίζει σε αυτόν την ύπαρξη δόλου· κι αυτή είναι μία ακόμα ευθεία κατηγορία προς τον Τίμαρχο, όπως φαίνεται στα χωρία 18 ως 21⁷⁶.

75 Dover, K.J., (1990), ό.π, σελ: 30.

76 Λιακόπουλος, Ι.Γ., (1999), *Η Νομοθεσία της Αρχαίας Αθηναϊκής Πολιτείας*, Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, σελ: 301-309.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ, § 37-116

Η διήγησις αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα ενός δικανικού λόγου, καθώς ο ρήτορας θα πρέπει με χάρη και καθαρότητα λόγου να αποδώσει τη δική του πλευρά της αλήθειας, κρατώντας μακριά όσα στοιχεία βλάπτουν την υπόθεσή του. Θα πρέπει να χρησιμοποιεί την τέχνη του μετριασμένα και όχι επιδεικτικά, δίνοντας στα γεγονότα που περιγράφει φυσικότητα και τίποτα να μη φαίνεται επιτηδευμένο. Φυσικά, όταν η υπόθεση το απαιτεί, ο ρήτορας πρέπει να φροντίσει να δημιουργήσει στο ακροατήριο συγκεκριμένα συναισθήματα (*παθοποιΐα*), χωρίς όμως αυτό να γίνεται υπό μορφή παραινέσεως ή υποδείξεως προς στους δικαστές.

Ο Αισχίνης στην αρχή της διηγήσεώς του δίνει την πρώτη κατηγορία κατά του Τιμάρχου, λέγοντας ότι είχε σειρά από εραστές από τους οποίους λάμβανε χρήματα και κατ' επέκταση επρόκειτο για πορνεία και όχι για ερωτική αγάπη. Πουλούσε, λοιπόν, τον εαυτό του και μάλιστα αναφέρονται και τα ονόματα των ανδρών με τους οποίους έζησε μαζί⁷⁷. Ο ρήτορας διαχωρίζει τα αδικήματα πορνείας που ο Τίμαρχος διέπραξε όντας ενήλικος από τις αμαρτίες στις οποίες υπέπεσε ενόσω ήταν ανήλικος, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο χωρίο 39, στρέφοντας την προσοχή των δικαστών στο ότι ο κατηγορούμενος διέθετε πλήρη κρίση, άρα και γνώση, του τι έκανε τουλάχιστον από το τέλος της παιδικής του ηλικίας και ύστερα. Εν συνεχεία, ο Αισχίνης φροντίζει να αναφέρει στην παράγραφο 41 πως τις αισχρές πράξεις του δεν τις έκανε γιατί είχε ανάγκη από χρήματα, καθώς ο πατέρας του του είχε αφήσει μεγάλη περιουσία. Κίνητρό του ήταν η αγάπη του για τις “αίσχιστες ηδονές”, όπως ακριβώς αναφέρει ο ρήτορας, και η αρέσκειά του σε πράγματα τα οποία δεν άρμοζαν σε έναν ελεύθερο Αθηναίο πολίτη. Εξάλλου, λόγω αυτών των ηδονών και της κακής του φύσης κατασπατάλησε και όλη την περιουσία που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του.

Στην παράγραφο 44, όπως και σε πολλά άλλα σημεία του λόγου, ο κατηγορος αναφέρει ότι ο Τίμαρχος είναι ήδη γνωστός για τα αδικήματά του· κάτι το οποίο διευκολύνει τη θέση του Αισχίνη, διότι σε άλλη περίπτωση θα ήταν υποχρεωμένος να

⁷⁷ §9-70.

προσκομίσει αποδείξεις, οι οποίες εν προκειμένω δεν είναι και τόσο απαραίτητες, εφόσον δεν ισχυρίζεται τίποτα παρπάνω από τα ήδη γνωστά - άρα και αληθή. Όμως, επειδή θέλει να ενισχύσει ακόμα περισσότερο τις θέσεις του, έχει συντάξει ο ίδιος μαρτυρικές καταθέσεις των ανδρών που έζησαν μαζί με τον Τίμαρχο, προκαλώντας κάποιους εξ αυτών να ανέβουν στο βήμα και να μαρτυρήσουν, εάν επιθυμούν την αλήθεια και τη δίκαιη κρίση του δικαστηρίου. Στην παράγραφο 48 ο κατηγορος αναφέρεται και πάλι στη φήμη που έχει ο Τίμαρχος. Κατά την πορεία του λόγου, ο Αισχίνης θα διαχωρίσει τη φήμη του Τιμάρχου από τις γενικόλογες φήμες που μπορεί να κυκλοφορούν στην πόλη για έναν άνθρωπο, λέγοντας πως όταν πρόκειται για αναπόδεικτες φήμες συκοφαντίας, το τι ακούγεται για κάποιον είναι συνήθως διαφορετικό από στόμα σε στόμα και από εποχή σε εποχή. Το σημαντικό για τον Τίμαρχο είναι πως το όνομά του και την προσωπικότητά του τα συνοδεύει μία και μόνη σταθερή φήμη, άρα πρόκειται πλέον για ιδιότητα, για διακριτικό και χαρακτηριστικό γνώρισμα και όχι απλώς για λόγια που ακούγονται και χάνονται ή λησμονούνται. Βασιζόμενος σε αυτό το επιχείρημα της κακής φήμης του Τιμάρχου, ο Αισχίνης θα βρει την ευκαιρία να πει ότι ο αντίδικος και οι αντίπαλοί του, γενικότερα, ακόμα και να πείσουν κάποιους να μην καταθέσουν την αλήθεια, σίγουρα δεν θα μπορέσουν να καταφέρουν το να πείσουν, αντίστοιχα, όλους εκείνους που γνωρίζουν την αισχρότητα της συμπεριφοράς και το ποιόν του Τιμάρχου.

Στο συγκεκριμένο τμήμα του λόγου παρατηρείται η συχνή χρήση ρητορικών ερωτήσεων και το ύφος του ρήτορα αποκτά έναν πιο πομπώδη τόνο. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί υποδεικνύουν όλες την αισχύνη και τον εκφραλισμό του Τιμάρχου. Με αυτή την προσεκτική επιλογή των λέξεων, ο ρήτορας κάνει ακόμα πιο σφοδρή την επίθεσή του στον κατηγορούμενο και ταυτόχρονα αντιδιαστέλλει τη δική του ηθική και σοβαρότητα έναντι της αισχρότητας και της υβριστικής, κατά κάποιο τρόπο, συμπεριφοράς του αντιδίκου του. Όσον αφορά στο θέμα της ύβρεως, ο Αισχίνης έχει ήδη συνοψίσει τον νόμο περί αυτής στο προηγούμενο τμήμα του λόγου του (§15), θέλοντας να προετοιμάσει τον δρόμο γι' αυτά που θα πει εδώ. Η έννοια της ύβρεως χρησιμοποιείται με την επεκταμένη έννοια του όρου και αμιγώς ρητορικά. Σκοπός δεν είναι η απόδειξη της υβριστικής πράξης από νομικής πλευράς, αλλά σκοπός είναι να διασφαλιστεί η ευνοϊκή στάση των δικαστών απέναντι στον κατηγορο (*παθοποιΐα*).

Εφόσον ο Τίμαρχος πορνευόταν με τη θέλησή του, κανένας άνδρας από όσους τον χρησιμοποιούσαν δεν τον εκβίασε, δεν τον εξαπάτησε, δεν τον εξανάγκασε. Σκοπός του ρήτορα δεν είναι να επιτύχει την τιμωρία των πελατών του Τιμάρχου, αλλά να τον παρουσιάσει ως ένοχο ύβρεως. Γι' αυτόν τον λόγο ο ρήτορας με σοφιστική διάθεση διακρίνει το άτομο και το σώμα, ενισχύοντας τη θέση που έχει ήδη εκφράσει σχετικά με το ότι ο Τίμαρχος είναι ο αποκλειστικός υπαίτιος για τις πράξεις του, άρα και για την ύβρη που διαπράχθηκε από τους πελάτες του. Επίσης, όπως ακριβώς θα αναφερθεί και αργότερα στον λόγο, ο Αισχίνης παρουσιάζει τον Τίμαρχο και ως δράστη ύβρεως όχι μόνο έναντι των άλλων, αλλά και έναντι του ίδιου του εαυτού⁷⁸.

Στα χωρία 71 έως 93 η απουσία των άμεσων μαρτύρων είναι ιδιαίτερα εμφανής και έντονη μέσα στο λόγο και γι' αυτό ο ρήτορας φροντίζει να αναφέρει συνεχώς ότι οι δικαστές είναι ήδη γνώστες της υπόθεσης πολύ πριν αυτή φτάσει στο δικαστήριο. Αναφέρει μάλιστα ότι αν η δίκη διεξαγόταν σε άλλη πόλη και όχι στην Αθήνα, μάρτυρες μπορούσαν να είναι οι ίδιοι οι δικαστές που πρόκειται να εξάγουν την ετυμηγορία⁷⁹. Ο Αισχίνης ασκεί πίεση στον αντίδικο, στο ακροατήριο και στους δικαστές και ανάγει σε θεμελιώδες επιχείρημα τη θέση του· δηλαδή, ότι και μπορεί και πρέπει να καταδικαστεί ο Τίμαρχος ακόμα και στην περίπτωση αυτή που δεν υπάρχουν μάρτυρες. Εξηγεί τη θέση του λέγοντας ότι αυτόπτες μάρτυρες μπορεί να είναι μόνο οι πελάτες του Τιμάρχου, κάτι το οποίο δεν μπορεί να γίνει στην πράξη, διότι οι ίδιοι ενδεχομένως να φοβούνται για δική τους ποινή ή κοινωνική απομόνωση. Στην παράγραφο 92 ο Αισχίνης αναφέρει παραδείγματα από υποθέσεις που εκδικάστηκαν στον Άρειο Πάγο, το ανώτατο δικαστήριο της Αθήνας. Στις υποθέσεις αυτές, σύμφωνα με τον ρήτορα, υπήρξε καταδίκη του κατηγορούμενου ακόμα και χωρίς ύπαρξη μαρτύρων, διότι οι Αρεοπαγίτες δικαστές εκδίδουν ετυμηγορία και σύμφωνα με όσα οι ίδιοι γνωρίζουν. Το επιχείρημα του Αρείου Πάγου συναντάται συχνά σε δικανικούς λόγους που έχουν συνταχθεί και εκφωνηθεί μεταξύ του 340 και 330 π.Χ. και αντανakλά την περιρρέουσα άποψη της εποχής, ότι οι δικαστές του Αρείου Πάγου διέθεταν τη μέγιστη εμπειρία και είχαν περισσότερη ευχέρεια, σε σχέση με τα υπόλοιπα δικαστήρια, να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μια σταθερότητα

78 Dover, K.J., (1990), ό.π., σελ: 38-43.

79 § 89.

στις αποφάσεις τους⁸⁰. Στην παράγραφο 93, ο κατηγορος κάνει έκκληση στους δικαστές να θυμηθούν την κοινή γνώση σε σχέση με το πρόσωπο του Τιμάρχου, όπως επίσης και τη συμπεριφορά που έχει ως πολιτικός, η οποία χαρακτηρίζεται από απληστία, διαφθορά και έλλειψη ντροπής.

Στις παραγράφους 94 έως 105, ο Αισχίνης πραγματοποιεί μια μετάβαση ακριβείας από την αφήγηση και τα επιχειρήματα που έχουν να κάνουν με την πόρνευση του Τιμάρχου στη δεύτερη σημαντική κατηγορία που του επισύρει την κατασπατάληση της περιουσίας του πατέρα του. Αυτή η μετάβαση πιθανώς να έχει τον ρόλο μιας εύστοχης απάντησης σε ένσταση του αντιδίκου. Το ύφος του Αισχίνη γίνεται ειρωνικό και ο ρήτορας αποδίδει στον Δημοσθένη τον χαρακτηρισμό του λογογράφου. Με αυτόν τον τρόπο πλήττει έμμεσα την υπερηφάνεια του Δημοσθένη για τις ρητορικές του ικανότητες και ταυτόχρονα τονίζει την αδυναμία του Τιμάρχου να συντάξει ο ίδιος την υπεράσπισή του. Αξίζει να αναφερθούμε στις κλιμακωτές μεταφορές που χρησιμοποιεί ο Αισχίνης στις παραγράφους 95 και 96 και οι οποίες είναι προσεκτικά επιλεγμένες, ώστε να αποδώσουν τη σοβαρή αισχροτήτα της ανηθικότητας του Τιμάρχου.

Αναφερόμενος ο Αισχίνης στην οικογένεια του Τιμάρχου και στον τρόπο με τον οποίο αυτός κατασπατάλησε την πατρική περιουσία, επιλέγει να μη δώσει έμφαση στο ότι ο πατέρας είχε πεθάνει όταν ο Τιμάρχος ήταν σε πολύ μικρή ηλικία· το ίδιο είχε κάνει και προηγουμένως, στην παράγραφο 40, όταν εξήγησε το πώς ξεκίνησε ο Τιμάρχος την πορνεία. Στην παράγραφο 105, ο Αισχίνης εξαπολύει μια ακόμα επίθεση και χρησιμοποιεί μια ακόμα πιο τολμηρή τεχνική, λέγοντας ότι αυτό που απέμεινε στον Τιμάρχο ως κληρονομημένη από την οικογένεια του περιουσία είναι οι ανήθικες συνήθειές του. Με αυτόν τον τρόπο, ο ρήτορας μεταβαίνει στην πολιτική σταδιοδρομία του Τιμάρχου, την οποία υπαινίσσεται ότι “κέρδισε” με άνομα μέσα. Το μοναδικό επιχείρημα για να στηρίξει αυτή του τη θέση είναι η μικρή του ηλικία σε αντιστοιχία με τα αξιώματα τα οποία έχει λάβει ο Τιμάρχος. Ο ρήτορας συνεχίζει να τον κατηγορεί για πρόκληση δημόσιας ζημίας, μια κατηγορία που ήταν αρκετά συνηθισμένη σε υποθέσεις διαφθοράς αξιωματούχων ή συκοφαντίας⁸¹.

80 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 226.

81 § 107 & Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 243.

Στην παράγραφο 116, η οποία αποτελεί και το τέλος του τμήματος της *διηγήσεως* του λόγου, ο Αισχίνης συνοψίζει οτιδήποτε έχει ήδη προαναφέρει για την ιδιωτική και δημόσια ζωή του Τιμάρχου, αλλά με αντίστροφη πορεία. Ξεκινά με την πολιτική του σταδιοδρομία, συνεχίζει με τη συμπεριφορά προς τους συγγενείς του και καταλήγει στη σεξουαλική του ζωή και την πόρνευση του σώματος και του εαυτού του. Αυτή η τακτική επιτρέπει στον Αισχίνη να ολοκληρώσει τη σύνοψή του με την πολύ ισχυρή, ρητορικά, φράση του *“καί τήν ὕβριν τήν εἰς τό ἑαυτοῦ σῶμα ὡς ὑπερέώρακε”*. Ακόμη, χρησιμοποιεί την επίσης πολύ σημαντική ρητορικά φράση *“σύνιστε μέν καί πρίν ἐμέ λέγειν, ἴκαν ὡς δ’ ὑμᾶς ὑπομνήσκει καί ὁ παρ’ ἐμοῦ λόγος”*, προκειμένου να καλύψει τη σοβαρή ἔλλειψη αποδεικτικῶν στοιχείων.

ΠΙΣΤΕΙΣ, § 117-176

Ο ρητορικός λόγος στηρίζεται στο ήθος του ρήτορα, στο πάθος που διαμορφώνεται στο ακροατήριο και τις πίστεις, οι οποίες μπορεί να είναι είτε άτεχνες - δηλαδή νόμοι, μαρτυρίες, όρκος, βάσανος - είτε στις άτεχνες, δηλαδή ενθυμήματα, παραδείγματα, γνωμικά και γνωμολογίες. Τα “είκότα”, δηλαδή τα επιχειρήματα της πιθανότητας και του εύλογου συμπεράσματος δεν περιέχουν μια γενική αλήθεια. Είναι ισχυρά ως επιχειρήματα, αλλά ενέχουν αρκετή επισφάλεια, διότι η αλήθεια μπορεί να υπάρχει στην άλλη εκδοχή του ίδιου πράγματος. Τα “είκότα” χρησιμοποιούνται κυρίως όταν δεν υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία κι αυτό από μόνο του κάνει τον έλεγχο των προβαλλόμενων επιχειρημάτων αναγκαίο.

Μια συνηθισμένη τακτική στους δικανικούς λόγους είναι η εκ των προτέρων αντίκρουση και διάψευση των επιχειρημάτων του αντιδίκου. Στο συγκεκριμένο τμήμα του λόγου, ο Αισχίνης φαίνεται να έχει υιοθετήσει την τακτική της ανταπάντησης στα αναμενόμενα επιχειρήματα που θα προβάλλει η πλευρά της υπεράσπισης. Παράλληλα, η στρατηγική του έχει σκοπό να υπονομεύσει το κύρος του Δημοσθένη, παρουσιάζοντάς τον ως έναν άνθρωπο ανήθικο, ο οποίος εκμεταλλεύεται και χειραγωγεί τους άλλους.

Ο Αισχίνης ξεκινά τις Πίστεις του με το επίχειρημα σχετικά με τον πορνικό φόρο και το ύφος του λόγου αποκτά έναν ακόμη πιο εμφατικό χαρακτήρα. Υποδεικνύει, μάλιστα, στον Τίμαρχο το πώς θα έπρεπε να απολογηθεί ένας άνδρας ελεύθερος και έντιμος, ο οποίος συκοφαντείται από κάποιον και τονίζει τη διαφορά ανάμεσα σε αυτά που θα έλεγε ένας τέτοιος άνδρας και σε αυτά που έχει προετοιμάσει ο Δημοσθένης να ειπωθούν. Εισάγει στη σκέψη των δικαστών ότι ενώ ο αντίδικος θα έπρεπε κανονικά να αποδείξει με την απολογία του ότι δεν διέπραξε όσα του καταλογίζουν, αντιθέτως εκείνος προσπαθεί να αποδείξει ότι κανείς δεν τον έχει δει σε οίκο ανοχής. Προφανώς, ελλείπει επιχειρημάτων επ' αυτού, ο Αισχίνης ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι είναι αυτοί που δίνουν χαρακτηρισμό στα οικήματα και όχι το αντίστροφο. Προσθέτει επίσης ότι ο χαρακτηρισμός ενός σπιτιού ή χώρου

εργασίας μπορεί να αλλάξει κάθε φορά που αλλάζει ο ιδιοκτήτης ή ο ενοικιαστής του. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ένας έμμεσος παραλληλισμός του Τιμάρχου - του σώματος και των ερωτικών επιλογών του - και των σπιτιών όπου έζησε με διάφορους άνδρες, τους οποίους έχει προαναφέρει ονομαστικά⁸².

Στην παράγραφο 130 λέγεται η εξής, καίριας σημασίας, φράση: “*Ποῖος Τίμαρχος; ὁ πόρνος;*”. Σε αυτό το σημείο γίνεται ξεκάθαρη η επιθυμία του Αισχίνη να πιστέψουν οι δικαστές ότι αυτός ο χαρακτηρισμός είναι συνδεδεμένος άρρηκτα με το πρόσωπο του Τιμάρχου. Ο τρόπος με τον οποίο καταλήγει σε αυτή τη φράση υποδεικνύει ότι αυτός ο χαρακτηρισμός του “πόρνου” έχει επισφραγιστεί με την έγκριση της θεάς Φήμης⁸³, άρα αποκτά αληθή και καθολική ισχύ. Μπορεί, λοιπόν, να μην υπάρχουν ανθρώπινες μαρτυρίες για την υπόθεση, αλλά υπάρχει - κατά ένα τρόπο σαφώς ρητορικό - η θεϊκή άποψη.

Στα χωρία 32 έως 140 γίνεται μια συζήτηση για την ευγενή αγάπη στην αθηναϊκή παράδοση. Ο Αισχίνης φροντίζει να αντικρούσει το επιχείρημα που φοβάται ότι θα προβάλλει η υπεράσπιση και το οποίο σχετίζεται με τη δική του προσωπική ερωτική ζωή. Ο ίδιος, λοιπόν, παραδέχεται ότι στο παρελθόν είχε υπάρξει ενοχλητικός στις παλαιστές και είχε αγαπήσει πολλούς. Στο συγκεκριμένο τμήμα του λόγου, ο ρήτορας δίνει έμφαση στο κοινό σημείο που υπάρχει ανάμεσα στον ίδιο και στον Τιμάρχο. Μέσα από τα λόγια του εξάγονται πολλές πληροφορίες για την παράδοση της αθηναϊκής κουλτούρας σχετικά με τις εγκεκριμένες σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Μέσω αυτού καταλαβαίνουμε πως το κυρίως πρόβλημα είναι η φύση των ερωτικών σχέσεων στις οποίες είχε εμπλακεί ο Τιμάρχος και όχι οι σχέσεις αυτές καθαυτές. Επίσης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ο Αισχίνης δεν πίστευε ότι θα έβλαπτε τη φήμη, το κύρος και την καριέρα του η παραδοχή του ότι και κατά το παρελθόν και κατά το αφηγηματικό παρόν έχει εμπλακεί, έστω και περιστασιακά, στην κόσμια αναζήτηση νέων στα γυμναστήρια και ότι έχει συνθέσει ποιήματα στα οποία εξυμνεί το κάλλος τους και δηλώνει τον έρωτά του για εκείνους. Βεβαίως, η παραδοχή του σε ό,τι έχει να κάνει με τα ποιήματα ίσως στηρίζεται στη σιγουριά του για το ότι μέσα σε αυτά δεν αναφέρεται τίποτα το

82 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 262.

83 Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 267-268.

αισχρό. Παρ' όλα αυτά, ενδεχομένως να περιέχουν ευφημιστικές ή μεταφορικές αναφορές σε σεξουαλικές πράξεις και συναισθήματα⁸⁴. Ορμώμενος από αυτό ο Αισχίνης βρίσκει την ευκαιρία να κάνει τη διάκριση ανάμεσα στις σεξουαλικές σχέσεις που κίνητρο έχουν την αγάπη και σε εκείνες που συμβαίνουν με κίνητρο την αμοιβή, δηλαδή την εκπόρνευση του σώματος⁸⁵. Στις παραγράφους 141 έως 154, έχουμε την παράθεση παραδειγμάτων από την αρχαιότερη ποίηση, μέσα από την οποία ο Αισχίνης θέλει να αναδείξει την έννοια της αγάπης και της σεξουαλικότητας. Στη γλώσσα των κλασικών χρόνων η λέξη “φιλία”, το “φιλεῖν”, ταυτίζεται με την αγάπη. Όσο για τη λέξη “αγάπη”, αυτή απουσιάζει από το αττικό λεξιλόγιο και οποιαδήποτε λέξη υπάρχει για την αγάπη περικλείει και στοιχείο ερωτικό και σεξουαλικό· στο μέτρο που το ερωτικό και σεξουαλικό στοιχείο στην οποιαδήποτε σχέση θεωρείται κοινωνικά και νομικά αποδεκτό. Εκείνο το συναίσθημα που ο εραστής ελπίζει κι επιθυμεί να προκαλέσει στον ερώμενο, δεν είναι ο έρωτας αλλά η αγάπη, το ονομαζόμενο “ἀντιφιλεῖν”⁸⁶.

Στην παράγραφο 154 ο Αισχίνης προετοιμάζει το έδαφος για το κύριο επιχείρημα, το οποίο θα παραθέσει αργότερα· δηλαδή, ότι οι δικαστές θα πρέπει να αντισταθούν στις προσπάθειες του Δημοσθένη να εκτρέψει την προσοχή τους και την ίδια την υπόθεση από τις προσωπικές κατηγορίες κατά του Τιμάρχου στην τρέχουσα πολιτική κατάσταση. Γι' αυτό και ο ρήτορας υπενθυμίζει στους ηλιαστές δικαστές ότι ο όρκος που έχουν δώσει είναι να εκδίδουν τις ετυμηγορίες τους αποκλειστικά για τις κατηγορίες που φέρνει στο δικαστήριο ο κατηγορός.

Στις παραγράφους 155-159 παρατίθενται κάποια επιχειρήματα της καλής και της κακής νεότητας. Το ύφος γίνεται πιο απλό και μαλακό, όπως ακριβώς είχε γίνει και κατά την παράθεση παραδειγμάτων από την ποίηση.

Στις επόμενες παραγράφους, 160 έως 165, έχουμε τα επιχειρήματα του Αισχίνη για τα συμβόλαια και τις συμφωνίες. Ο ρήτορας υποστηρίζει ότι συμφωνίες γραπτές και συμβόλαια για εκπόρνευση είναι δύσκολο να υπάρξουν. Ακόμα και στην

84 Dover, K.J., (1990), ό.π., σελ: 57-59.

85 § 137.

86 Dover, K.J., (1990), ό.π., σελ: 54-60.

περίπτωση που υπογραφούν, υπάρχουν σημαντικοί λόγοι να μην παρουσιαστούν ποτέ σε δικαστήριο. Τους λόγους αυτούς ο Αισχίνης τους αναφέρει κάνοντας λογικούς, αληθείς και πειστικούς συλλογισμούς. Αρχικά λέει ότι ο ίδιος ο νόμος δεν επιτάσσει την ύπαρξη τέτοιων συμβολαίων και συνεχίζει, παρουσιάζοντας στο δικαστήριο δύο υποθετικά σενάρια κατηγορίας μεταξύ των συμβαλλομένων σε ένα τέτοιου είδους συμβόλαιο. Βάζει τους δικαστές να φανταστούν πώς θα μπορούσε να καταγγείλει ο ένας τον άλλον για τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων για τις οποίες έχουν υπογράψει. Άρα, με αυτόν τον τρόπο, έχει ήδη δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα για τη φράση που θα πει στην παράγραφο 163: *“έμισθωσάμην, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Τίμαρχον ἔταιρειν ἑμαυτῶ κατὰ τὸ γραμματεῖον τὸ παρὰ Δημοσθένει κείμενον”*. Με αυτή την ολοζώντανη και γλαφυρή φράση, ο ρήτορας ταυτίζει στη σκέψη των δικαστών το πρόσωπο του Τιμάρχου με τον εκπορνευόμενο νέο των υποθετικών σεναρίων που μόλις είχε προαναφέρει. Η συγκεκριμένη στρατηγικά σχεδιασμένη και ρητορική κίνηση του Αισχίνη έχει σκοπό να ωθήσει τους δικαστές στο να σκεφτούν και να πιστέψουν ότι ο Δημοσθένης υπήρξε έμπιστος φίλος και υποστηρικτής του Τιμάρχου ακόμα και κατά την πιο αισχρή περίοδο της ζωής του, όταν ήταν νέος.

Με αυτόν τον τρόπο ο Αισχίνης μεταβαίνει στην επίθεση κατά του Δημοσθένη και των προσπαθειών του για εκτροπή τη δίκης (§166-176). Στόχος του ρήτορα είναι να επιστήσει την προσοχή των δικαστών και να αρνηθούν να συλλογιστούν και να λάβουν υπ' όψιν τους επιχειρήματα που θα ακούσουν από τον Δημοσθένη και θα σχετίζονται με τον Φίλιππο. Ταυτόχρονα, επιθυμεί να υπονομεύσει το κύρος του Δημοσθένη ως αντιπροσώπου της Αθήνας και εκπροσώπου του πολιτισμού της. Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς των αντιδίκων του πως ο ίδιος είναι ακαλλιέργητος και απαίδευτος, διαβεβαιώνει ότι ο Δημοσθένης είναι αυτός που έχει σοβαρή έλλειψη κουλτούρας, εκπαίδευσης και ποιότητας⁸⁷. Ο Αισχίνης αναφέρεται και στην επικριτική διάθεση του Δημοσθένη έναντι του Φιλίππου και της Φιλοκρατείου Ειρήνης, λέγοντας πως είναι ακόμη νωρίς να θεωρήσουν ότι η συμφωνία ειρήνης έχει αποτύχει (§167).

Στα χωρία 170 έως 172 ο Αισχίνης διευρύνει την επίθεση στον Δημοσθένη, η

⁸⁷ Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 312.

οποία δεν έχει καμία σχέση με την υπόθεση κατά του Τιμάρχου. Το γεγονός ότι ουσιαστικά ξεφεύγει από το νόημα και το ζητούμενο το δικαιολογεί με το επιχείρημα που σε ολόκληρο τον λόγο είναι καίριο και θεμελιώδες. Όσοι συμπεριφέρονται με φρικτό και αισχρό τρόπο στον ιδιωτικό τους βίο, με τον ίδιο τρόπο πρόκειται να συμπεριφερθούν και στον δημόσιο βίο· άρα, τα επιχειρήματά τους, ούτε μπορούν να γίνουν αποδεκτά, ούτε και να ληφθούν σοβαρά υπ' όψιν.

Εν συνεχεία, ο Αισχίνης κάνει έναν παραλληλισμό ανάμεσα στον Δημοσθένη και τον Σωκράτη. Αναφέρεται στη διαφθορά του πρώτου, η οποία έχει προκαλέσει την καταστροφή των μαθητών του στη ρητορική, και στην περίφημη καταδίκη του Σωκράτη, για τον οποίο υπήρχε η άποψη ότι υπονόμει τα ήθη και τη θρησκεία στη νέα γενιά. Μέσω αυτού του παραλληλισμού, ο Αισχίνης υποδηλώνει ότι ο Δημοσθένης ενδεχομένως να αποτελεί έναν αντίστοιχο κίνδυνο για τους μαθητές του, τους νέους, την Αθήνα και κατ' επέκταση την ίδια τη δημοκρατία⁸⁸.

Στις δύο τελευταίες παραγράφους των *Πίστεων*, ο Αισχίνης χρησιμοποιεί πολλές μεταφορές και προτρέπει τους δικαστές να εφαρμόσουν τον νόμο κατά της αναισχυντης ζωής και συμπεριφοράς των αντιδίκων του. Υπενθυμίζει στους δικαστές το ηθικό βάρος που φέρει η θέση τους και την αναγκαιότητα επιβολής ποινών σε όσους διαπράττουν αδικήματα, ως διασφάλιση της ύπαρξης καθολικού κύρους των νόμων.

⁸⁸Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 319.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ § 177-196

Το απαραίτητο χαρακτηριστικό ενός ρητορικού λόγου είναι ο *Επίλογος* να είναι γεμάτος από πάθος. Όταν κρίνεται απαραίτητο, γίνεται μια ανακεφαλαίωση των επιχειρημάτων που έχουν προαναφερθεί στο λόγο, τα οποία όμως τώρα ενσωματώνονται σε αυτό το τμήμα. Επίσης, είναι αναγκαίο ο επίλογος να ολοκληρώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να θεμελιώνεται η έκβαση της υπόθεσης. Οι ασήμαντες περιφράσεις δεν έχουν κάποια χρησιμότητα και πρέπει να δίνεται μέγιστη προσοχή έτσι ώστε το συμπέρασμα του λόγου να δοθεί στο κατάλληλο σημείο του epilόγου, την κατάλληλη χρονική στιγμή και με τον κατάλληλο τόνο του αγορητή.

Ο *Επίλογος* του Αισχίνη διαθέτει ακόμα μεγαλύτερη ένταση σε σύγκριση με τον υπόλοιπο λόγο και κυρίως με το *Προοίμιο*. Ο ρήτορας ξεκινά με αναφορά στους υπάρχοντες νόμους και στα ιδανικά της σωφροσύνης και της ευκοσμίας. Όλα αυτά έχουν κοινό στόχο την προστασία των νέων και όλα αυτά έχουν παραβιαστεί από τον Τίμαρχο· άρα ο Τίμαρχος πρέπει να τιμωρηθεί, ώστε να αποτελέσει παράδειγμα για τους νέους και για όσους επιθυμούν να διαπράξουν ανάλογες πράξεις και ανάλογα αδικήματα στο μέλλον. Η ανάγκη να διατηρηθεί η λειτουργία και η εφαρμογή των νόμων προβάλλεται ως επιχείρημα από τον ρήτορα προκειμένου να επιτύχει την επικύρωσή τους μέσα από την υπόθεση κατηγορίας κατά του Τιμάρχου. Σε αυτό το επιχείρημα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση μέσα από την αντιπαραβολή των αποφάσεων της Συνέλευσης με τις διαकाστικές αποφάσεις. Σε αυτή τη σύγκριση αντικατοπτρίζεται η συνειδητή επανεκτίμηση της δημοκρατίας σε σχέση με την αναθεώρηση των νομοθετικών διαδικασιών μετά την αποκατάσταση του πολιτεύματος το 403 π.Χ.⁸⁹.

Στα χωρία 180 έως 184 παρατίθενται κάποια ηθικά παραδείγματα από την πόλη της Σπάρτης και της Αθήνας. Ο Αισχίνης προσεγγίζει την ιδέα της σωφροσύνης, όπως αυτή ενσαρκώνεται στη Σπάρτη, και δίνει έμφαση στην εχθρότητα με την οποία αντιμετωπίζονται οι διεφθαρμένοι πολιτικοί. Το παράδειγμα αυτό δεν περιέχει συγκεκριμένα στοιχεία· δεν δίνεται κανένα όνομα ή χρονολογία και απουσιάζει

⁸⁹ Fisher, N., (2001), ό.π., σελ: 326.

οποιοδήποτε ίχνος σχετικότητας με την υπόθεση που συζητάται στη δίκη που διεξάγεται. Σκοπός είναι να τονιστεί η ιδεολογική διαφορά και αντίθεση των δύο πόλεων και το πρόσωπο του Σπαρτιάτη ρήτορα με την αξιόμημη ζωή να συνδεθεί στη σκέψη των διακαστών με τον Δημοσθένη και τον Τίμαρχο, όπως ακριβώς φαίνεται και από την τελευταία φράση της παραγράφου 181.

ἂν Τίμαρχον ἢ τὸν κίναιδον Δημοσθένην εἶασε πολιτεύεσθαι

Στις παραγράφους 185 εως 196 τονίζεται η επιτακτική ανάγκη να προστατευθούν οι νόμοι και η εντιμότητα του δημόσιου βίου. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ότι ο Τίμαρχος είναι απολύτως ακατάλληλος να ασκεί οποιοδήποτε από τα διακίωματα του ελεύθερου Αθηναίου πολίτη. Ο Αισχίνης απευθύνει συνεχόμενες ρητορικές ερωτήσεις, ως επίκληση στο ήθος και στο συναίσθημα των διακαστών, δημιουργώντας τους το βαρύ αίσθημα της ευθύνης που έχουν προς τους εαυτούς τους, τους απογόνους τους και σαφέστατα προς την ίδια την πόλη. Στην παράγραφο 185, ο Τίμαρχος παρομοιάζεται με γυναίκα, εφόσον - όπως αναφέρεται στο κείμενο - “υπέπεσε σε γυναικείες αμαρτίες”. Και σε αυτό το σημείο αποκτούν νόημα και σύνδεση τα προηγούμενα, μη σχετικά με την υπόθεση, παραδείγματα γυναικών. Εάν, δηλαδή, οι παραδόσεις των προγόνων και οι νόμοι επιβάλλουν τη μόνιμη “ἀτιμία” με δημόσιο εξευτελισμό στις γυναίκες που έχουν διαπράξει άδικες πράξεις, τότε το ίδιο θα πρέπει να εφαρμοστεί και σε άνδρες, οι οποίοι εκούσια συμπεριφέρθηκαν ως ανήθικες γυναίκες.

Στις παραγράφους 186 και 187, ο Αισχίνης ακολουθεί μια συχνή ρητορική τακτική. Καλεί τους δικαστές να αναλογιστούν τη δυσκολία και το βάρος της απόφασης με βάση το συναίσθημα που θα έχουν γυρνώντας στα σπίτια τους μετά την έκδοση της ετυμηγορίας. Καθώς οι ρητορικές ερωτήσεις συνεχίζονται και στην επόμενη παράγραφο, αυτό που γίνεται σαφές είναι ότι ο Αισχίνης αποτελεί μια ηθική μόλυνση και μια προσβολή στους θεούς· με όλους τους κινδύνους που συνεπάγεται ότι μπορούν αυτά τα δύο να προκαλέσουν στην πόλη. Εάν ο Τίμαρχος συνεχίσει να έχει ρόλο στη δημόσια πολιτική ζωή και σκηνή θα είναι για να προτείνει ενέργειες και να υπογράφει αυτά που θα εφαρμόζονται από άλλους και όχι από τον ίδιο. Κατ’

επέκταση, ο Τίμαρχος θα καταπατά τις προσευχές στις *Σεμνές θεές*, οι οποίες περιλαμβάνουν και κατάρες για τους προδότες, τους δωροδοκηθέντες και όσους παραπλανούν τον λαό. Οπότε αυτή η συνέχιση της ανέντιμης και ανήθικης συμπεριφοράς του Τιμάρχου θα έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή των υπολοίπων προσευχομένων και ολόκληρης της Συνέλευσης και της κοινότητας, των οποίων μέλημα είναι η υποστήριξη των ηθικών αρχών και η διασφάλιση της απονομής της δικαιοσύνης⁹⁰.

Στην παράγραφο 189 χρησιμοποιείται η λέξη “*βδελυρία*”, η οποία θα αναφερθεί και πάλι στην παράγραφο 192. Με αυτόν τον σκληρό σημασιολογικά και ρητορικά όρο, ο Αισχίνης φέρνει και πάλι στην επιφάνεια τους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα σχετικά με τον Τίμαρχο και το σώμα του. Το διαφορετικό που προσθέτει σε αυτό το τμήμα του λόγου είναι η θέση του ότι οι πράξεις των ανδρών που έχουν ασκήσει την πορνεία έχουν μόνιμες και επιβλαβείς επιδράσεις και στον χαρακτήρα και στην ψυχή τους. Το ύφος του ρήτορα αποκτά μια πιο φιλοσοφική και στοχαστική διάθεση, την οποία όμως φροντίζει να διατηρήσει στο μέτρο του απαραίτητου. Αναφέρεται στην “*ἔξιν τῆς ψυχῆς*” (§189), την οποία συνδέει με την απόκτηση ανάλογων αυτής χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και συμπεριφορών· στοιχεία τα οποία υπαγορεύουν τον τρόπο διαμόρφωσης της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής ενός ανθρώπου. Στη συνέχεια ισχυρίζεται ότι πολιτικοί άνδρες που είχαν επαίσχυντο παρελθόν, με τις πράξεις τους κατέστρεψαν και τους εαυτούς τους και τις πόλεις τους⁹¹. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στην προσωπική ευθύνη και ενοχή του Τιμάρχου και στο χρέος των δικαστών να ενεργήσουν προς αποφυγή της καταστροφής της πόλης.

Στην παράγραφο 192 ο Αισχίνης θέτει το ζήτημα της διασφάλισης και της διατήρησης των θεμελίων της ευκοσμίας και αποδίδει περιληπτικά τα όρια μεταξύ της *τάξεως* και της *αταξίας*. Δηλώνει, ως κατήγορος, ότι η πράξη της αθώωσης του Τιμάρχου θα είναι ένα ισχυρό πλήγμα για το δημοκρατικό σύστημα της πόλης. Μια άδικη ετυμηγορία θα έθετε τον νόμο σε γενική ανυποληψία, θα του αφαιρούσε κάθε αξία και έτσι η έλλειψη των ηθών στη νέα γενιά θα γινόταν τόσο φανερό που θα

90 Fisher, N., (2001), *ό.π.*, σελ: 343-346.

91 § 190.

προκαλούσε στους πολίτες το αίσθημα της γενικής κρίσης.

Στην παράγραφο 195 ενισχύεται η επίκριση στους υποστηρικτές του κατηγορούμενου, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η προκατάληψη και η αντιπάθεια των δικαστών σε οτιδήποτε πρόκειται να υποστηρίξουν.

Στην τελευταία παράγραφο του epilόγου (§196) το ύφος του ρήτορα αποκτά έναν πιο σεμνό, πιο ταπεινό τόνο και χαρακτήρα. Ο Αισχίνης συνοψίζει ολόκληρο τον λόγο του σε λίγες μόνο φράσεις και εναποθέτει στη διακιοδοσία των δικαστών την τελική κρίση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η παλαιότερη καριέρα του Αισχίνη ως ηθοποιού, του παρέχει τη δυνατότητα να έχει πλήρη επίγνωση της ομοιότητας ενός ακροατηρίου θεάτρου και του διακαστικού ακροατηρίου. Η τελευταία φράση του κειμένου υποδηλώνει τη σημαντικότητα της υπόθεσης και ενισχύει την ιδέα ότι με τη λήψη μιας λανθασμένης απόφασης διακυβεύονται πολλά περισσότερα από τη μεμονωμένη αυτή δικανική υπόθεση. Το “*ήμεϊς*” αναφέρεται προφανώς στους ρήτορες, τους πολιτικά ενεργούς ανδρες που έχουν το δικαίωμα να μιλούν δημόσια. Ο λόγος ολοκληρώνεται με το αίσθημα του καθήκοντος και του χρέους των έντιμων ανδρών να πράξουν τα δέοντα έναντι των άτιμων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο καταγγελτικός λόγος “*Κατά Τιμάρχου*” του Αισχίνη, είχε ως απαρχή την αντιπαλότητα του ρήτορα με τον Δημοσθένη. Η αντιπαλότητα αυτή, στην οποία είχε εμπλακεί και ο Τιμάρχος, είχε ως αποτέλεσμα τη μήνυση του τελευταίου από τον Αισχίνη για ανήθικο βίο και κατά συνέπεια το αίτημα για μη κατοχή του δικαιώματος του ελεύθερου Αθηναίου πολίτη στον δημόσιο λόγο. Πέρα από το περιεχόμενο της μήνυσης αυτής καθεαυτής και πέρα από το κεντρικό θέμα, ο συγκεκριμένος ρητορικός δικανικός λόγος περιέχει πολλές και εξαιρετικές πληροφορίες για τα εγκλήματα κατά των ηθών, όπως αυτά ορίζονται από το Αττικό Δίκαιο των κλασικών χρόνων. Στον λόγο αναφέρονται νόμοι και ιδεολογικές κοινωνικές αντιλήψεις σχετικά με την προαγωγή, την πορνεία, τον εταιρισμό, τον βιασμό και συγγενή αδικήματα με τα εγκλήματα κατά των ηθών, όπως την αιμομιξία, τη μοιχεία και την παιδεραστία και γίνονται σαφείς οι μεταξύ τους διαφορές ως προς τη νομική αντιμετώπισή τους ως αδικήματα.

Μέσα από τη μελέτη του λόγου και την ερμηνευτική κειμενοκεντρική του προσέγγισή του γίνεται αντιληπτό ότι η αττική νομοθεσία φρόντιζε να προστατεύει τα αγαθά της αγνότητας των σχέσεων και της ελευθερίας στη σεξουαλική ζωή. Προέβλεπε αυστηρές ποινές για αδικήματα όπως η προαγωγή και η πορνεία, διότι λάμβανε υπ’ όψιν το κίνητρο της κάθε πράξης και όχι τόσο την ίδια την πράξη. Η θεωρία η οποία υποστηρίζει την ύπαρξη υπέρμετρης ελευθερίας των ηθών, κυρίως των σεξουαλικών, στην αρχαία Αθήνα χάνει τη δυναμική της μέσω της μελέτης του λόγου, καθώς διαπιστώνεται η ύπαρξη ανεπτυγμένης ποινικής δικονομίας με νομοθετικές προβλέψεις και αυστηρές κυρώσεις. Στόχος, βέβαια, της νομοθετικής λειτουργίας και του αθηναϊκού δικαίου ήταν η προστασία, η ευημερία και η σωστή λειτουργία της πόλης, άρα και του πολιτεύματος της δημοκρατίας. Ακόμα και οι προσωπικές και ερωτικές επιλογές των Αθηναίων πολιτών, βρίσκονταν - κατά κάποιο τρόπο - υπό πολιτειακό έλεγχο, αλλά όχι υπό την αρνητική έννοια του αυστηρού προσωπικού ελέγχου. Ουσιαστικά, ήταν έλεγχος της ευρύτερης συμπεριφοράς, η οποία αποτελούσε δείγμα ηθικής και κριτήριο της δυνατότητας για επιτυχημένη άσκηση των δημοσίων καθηκόντων.

Στον “*Κατά Τιμάρχου*” λόγο, ο Αισχίνης πραγματοποιεί μια επιτυχημένη ρητορικά, πρακτικά και εκ του αποτελέσματος δίκη, άρα και νίκη. Με την καταδικαστική απόφαση των διακαστών και την εφαρμογή της ποινής της “*άτιμίας*” στον Τιμάρχο, ο ρήτορας καταφέρει ένα ισχυρό πλήγμα στους πολιτικούς του αντιπάλους και κυρίως στον Δημοσθένη. Ο λόγος είναι γεμάτος από ηθογράφιση, από δημιουργία ήθους και συναισθημάτων και εναλλαγές ύφους. Η προσεκτική επιλογή και τοποθέτηση των λέξεων στο κατάλληλο σημείο, η παραστατική περιγραφή ενισχυμένη με κινήσεις του σώματος και αλλαγή του τόνου της φωνής του κατηγορού, όπως και η σωστή επιλογή του τι θα ακουστεί και του τι θα αποσιωπηθεί, κάνουν τον λόγο επιτυχημένο και πειστικό στο ακροατήριο, τους δικαστές και - μεταγενέστερα - σε εμάς τους αναγνώστες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αισχίνης Άπαντα*, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, τομ: 2. Αθήνα: Κάκτος, 1995.
- Ακαδημία Αθηνών. Δημοσιεύματα της επιτροπής ερευνών. *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία. Μελέτες για το πολίτευμα και την ιδεολογία των Αθηναίων*. Αθήνα, 1995.
- Αλεξίου, Ε.Β. *Η Ρητορική του 4ου αιώνα π.Χ. Το ελιζήριο της Δημοκρατίας και της Ατομικότητας*. Αθήνα: Gutenberg, 2016.
- Biscardi, A. *Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο*, μτφρ: Π. Δ. Δημάκης. Αθήνα: Παπαδήμα, 2005⁶
- Βολονάκη, Ε. *Οικογένεια, καταγωγή και πολιτική λειδορία στην κλασική Αθήνα*, στο: Αθανασάκη, Λ. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρας, Δ. *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2014.
- Carey, C. *Aeschines*. Austin: University Studio Press, 2000.
- Carey, C. *Η Δημοκρατία στην Κλασική Αθήνα*, μτφ: Ε. Βολονάκη. Αθήνα: Παπαζήση, 2010.
- Carey, C. *Μετατοπίσεις των ορίων ανάμεσα στο δημόσιο κι το ιδιωτικό στους Αττικούς ρήτορες*, στο: Αθανασάκη, Λ. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρας, Δ. *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2014.
- Cohen, D. ' *Sexuality, Violence, and the Athenian Law of "Hubris"* '. Greece and Rome, Vol. 38, No. 2. Cambridge University Press, October 1991.
- Cohen, D. ' *Law, Society and Homosexuality in Classical Athens: Reply* ' . Past and

Present, No. 133. Oxford University Press, November 1991.

Dover, K.J. *Η ομοφυλοφιλία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφ: Π. Χιωτέλλης. Αθήνα: Π. Χιωτέλλη, 1990.

Edwards, M. *Οι Αττικοί Ρήτορες*, μτφ: Δ.Γ. Σπαθάρης. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2002.

Ευσταθίου, Α. *Το ιδιωτικό και το δημόσιο στη δοκιμασία ρητόρων στην Αθήνα των κλασικών χρόνων*, στο: Αθανασάκη, Λ. & Νικολαΐδης, Τ. & Σπαθάρης, Δ. *Ιδιωτικός Βίος στην ελληνική Αρχαιότητα και στον Διαφωτισμό*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2014.

Fisher, N. *Aeschines. Against Timarchos*, Clarendon Ancient History Series. Oxford University Press, 2001.

Fisher, N. *Hubris. A Study in the Values of Honour and Shame in Ancient Greece*. Warminster: Aris & Phillips, 1992.

Hansen, M.H. *The Athenian Democracy in the age of Demosthenes. Structure, Principles and Ideology*. Trans: Crook, J.A. Oxford: Blackwell, 1991.

Harris, E. *Aeschines and Athenian Politics*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

Harris, E. *Democracy and the Rule of Law in Classical Athens. Essays on Law, Society and Politics*. New York: Cambridge University Press, 2006.

Harris, E. & Rubinstein, L. *The Law and the Courts in Ancient Greece*. London: Duckworth, 2004.

Konstantakos, I.M. *A commentary on the fragments of eight plays of Antiphanes*. Διδακτορική διατριβή, University of Cambridge, 2000.

- Lanni, A. *Law and Justice in the courts of classical Athens*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Λιακόπουλος, Ι.Γ. *Η Νομοθεσία της Αρχαίας Αθηναϊκής Πολιτείας*. Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, 1999.
- MacDowell, D. *The Law in Classical Athens*, New York: Cornell University Press, 1986.
- Mosse, C. *Δικαιοσύνη και Πολιτική στην Αθήνα της Κλασικής Εποχής. Εν ονόματι του νόμου*, μτφρ: Νίκας, Γ., Αθήνα: Παπαδήμα, 2013.
- Ober, J. *Μάζες και ελίτ στη δημοκρατική Αθήνα*, μτφρ: Σερέτη, Β. Αθήνα: Πολύτροπον, 2003.
- Roisman, J. *The Rhetoric of Conspiracy in Ancient Athens*. Los Angeles and London: University of California Press, 2006.
- Σακελλαρίου, Μ.Β. *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2004³.
- Taylor. C., *'Bribery in Athenian Politics Part I: Accusations, Allegations and Slander. Greece and Rome*, 48, 1, pp 53-66, 2001.
- Worthington, I. *Demosthenes. Statesman and Orator*. New York:Routledge, 2000.
- Worthington, I., *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*. London: Routledge, 1994.